

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Diplomová práce

2013

Ivan Kocourek

Záškoláctví – příčiny a řešení

Bc. Ivan Kocourek, DiS.

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Ivan KOCOUREK, DiS.**
Osobní číslo: **H118453**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Záškoláctví – příčiny a řešení**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009)**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- podání teoretického přehledu o problematice,
- zjištění nejčastějších příčin záškoláctví,
- zhodnocení účinnosti možností řešení záškoláctví.

Součástí práce bude sociologický výzkum, jehož objektem budou žáci základních škol.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čepička, J.: Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy. – SPN, Praha, 1981.

Kolář, M.: Bolest šikanování. – Portál, Praha, 2005. ISBN 80-7367-014-3

Kraus, B. & Sýkora P.: Sociální pedagogika. – IMS Brno, Brno 2009.

Kyriacou, Ch.: Řešení výchovných problémů ve škole. – Portál, Praha, 2005.

Matějček, Z.: Co děti nejvíce potřebují. – Portál, Praha, 2007, ISBN 978-80-7367-272-0

Vágnerová, M. a kol.: Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy. – SPN, Praha, 1988.

Vágnerová, M. a kol.: Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. – Karolinum, Praha, 2005.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Blanka Pindáková

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

IVAN KOCOUBEK

Jméno, příjmení studenta

V Brně 1.3. 2013

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výtěžku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výtěžku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce podává v první, teoretická části, přehled o problematice záškoláctví - historický vývoj povinné školní docházky na území dnešní České republiky, s ní související legislativa, vysvětlení pojmů záškolák a záškoláctví, definice záškoláctví podle různých autorů, popsání jeho typů, rozebrání příčin záškoláctví, jeho prevence a možnosti řešení.

V druhé části provedený výzkumem byly ověřeny nejčastější příčiny záškoláctví, popsány sociálně-patologické jevy doprovázející záškoláctví, porovnány četnosti výskytu záškoláctví u chlapců a u dívek. V závěru je diskutována účinnost možností řešení záškoláctví.

Klíčová slova:

záškoláctví, záškolák, povinná školní docházka

ABSTRACT

The submitted thesis gives in the first, theoretical part an overview of problems of truancy – historical development of compulsory school attendance in the Czech Republic, with the related legislation, an explanation of the term truant and truancy, the definition of truancy by different authors, description of its types, analysis of the causes, its prevention and possible solutions.

In the second part, the conducted research verified the most common causes of truancy, the socio-pathological phenomena associated with truancy are described, the frequency of occurrence of truancy among boys and girls is compared. The conclusion discusses the effectiveness of possible solutions of truancy.

Keywords:

truancy, truant, compulsory school attendance

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	
1. Školní docházka a záškoláctví.....	10
1.1. Historie školní docházky v českých zemích.....	10
1.2. Související legislativa.....	11
1.3. Záškoláctví - vysvětlení pojmu, formy, druhy.....	15
1.4. Školní fobie.....	20
2. Příčiny záškoláctví.....	21
2.1. Vliv školního prostředí.....	22
2.2. Vliv rodinného prostředí.....	24
2.3. Další příčiny.....	29
3. Prevence a řešení.....	32
3.1. Prevence.....	33
3.2. Možnosti řešení.....	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	
4. Výzkum příčin a průběhu záškoláctví.....	57
4.1. Cíl výzkumu.....	57
4.2. Hypotézy.....	57
4.3. Metodologie.....	57
4.4. Metodika.....	58
4.5. Kasuistika.....	60
4.5.1. Kasuistika č. 1 – záškoláctví žáka 1. stupně ZŠ.....	60
4.5.2. Kasuistika č. 2 – záškoláctví žáka 9. třídy ZŠ.....	62
4.5.3. Kasuistika č. 3 – záškoláctví dospívající dívky.....	64
4.5.4. Kasuistika č. 4 – záškoláctví cizího státního příslušníka.....	66
4.5.5. Kasuistika č. 5 – záškoláctví sourozenců.....	68
5. Vyhodnocení výsledků výzkumu.....	75
5.1. Výsledky a vyhodnocení kvantitativního výzkumu - dotazníkového šetření.....	75
5.2. Výsledky a vyhodnocení kvalitativního výzkumu – kasuistik.....	81
5.3. Zjištěné příčiny záškoláctví.....	83
ZÁVĚR - MOŽNOSTI ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	84
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	87
SEZNAM PŘÍLOH.....	93

ÚVOD

Záškoláctví žáků na základních školách představuje aktuální problém současného školství a společnosti. Nejedná se samozřejmě o žádný nový sociálně-patologický jev, k „chození za školu“ docházelo historicky již od okamžiku, kdy se školní docházka stala povinnou. Sám jsem základním školstvím prošel v 70. letech minulého století, tedy v době socialistického státního zřízení, a sice v době tzv. normalizace. Mohu porovnat, že záškoláctví tehdy sice existovalo, ale spíše výjimečně a v malém rozsahu. Naprostá většina žáků by si něco takového prostě a jednoduše nedovolila. Současnou společnost stojící na počátku 21. století označujeme jako postmoderní. Postmoderní společnost lze charakterizovat mimo jiné jako: permissivní (dovoluje víc, než dovolovaly tradiční společnosti), postmoralistní (morálka se přežila a morální hodnoty jsou vnímány spíše jako luxus), ludická (hravá, práci nepovažuje za základní hodnotu života), alibistická (není žádným problémem zdůvodnit a ospravedlnit cokoli) a postedukační (výchova se přežila, není k čemu vychovávat). Tato společnost značně rozšířila tzv. normu normálnosti – a tak dochází k většímu výskytu sociálně-patologických jevů, včetně záškoláctví. Důsledkem neadekvátního, svobodomyšlného a nedůsledného přístupu společnosti k jejím dětem mohou být vážné sociální otřesy – například nepokoje plné násilí, ke kterým došlo v Londýně v roce 2011. Britská společnost tyto události hodnotila otevřeně: „Ukázalo se, že se neumíme postarat o naše děti.“

Nemohu zastírat, že k tématu diplomové práce mám velmi blízký a specifický vztah. Byl jsem zaměstnán řadu let jako kurátor pro děti a mládež na oddělení sociálně-právní ochrany dětí městského úřadu a řešení záškoláctví zahrnovalo významnou část mých pracovních povinností. Nacházel jsem se v době přípravy diplomové práce přímo „u pramene informací“, měl jsem patrně poměrně přesný přehled o konkrétním výskytu záškoláctví v našem regionu a byly mi k dispozici spisy (ať již „živé“ či archivované), obsahující i zcela exemplární případy.

Z opačného úhlu pohledu je můj postoj k tématu profesně deformován také četnými negativními pracovními zážitky, jako např. obtížnou komunikací se zákonnými zástupci dětí – záškoláků, s odpovědnými pracovníky škol a zejména, i přes vynaložené úsilí a nasazení, častou neúspěšností sociální práce.

Při výkonu své profese jsem mnohdy vnímal, že ačkoli jsou zpracovány konkrétní metody a postupy záškoláctví řešící či mu předcházející (viz. seznam použité literatury), nejeví se často jako účinné. V některých případech proto, že pracovníci zainteresovaných institucí neumí s těmito postupy správně zacházet, jindy proto, že jednání některých rodičů a žáků lze ovlivnit pouze represí, někteří z nich dokonce nereagují ani na represí.

Má diplomová práce se zabývá příčinami vedoucími k záškoláctví a možnostmi, jak záškoláctví účinně řešit. Ověřil jsem provedeným výzkumem nejčastější příčiny záškoláctví dětí na základních školách a zaměřil jsem se také na zjištěnou účinnost (či neúčinnost) způsobů řešení záškoláctví.

I TEORETICKÁ ČÁST

1. Školní docházka a záškoláctví

1. 1. Historie školní docházky v českých zemích

Povinnou školní docházkou rozumíme právní normou stanovenou povinnost dětí navštěvovat v určitém věkovém rozmezí školu, dále povinnost rodičů (či jiných zákonných zástupců) děti do školy posílat a také povinnost příslušných orgánů veřejné správy zajistit fungování školských zařízení.

Na státním území současné České republiky je zavedení institutu povinné školní docházky nerozlučně spojeno se jménem „císařovny Marie Terezie“, celým jménem Marie Terezie Valpurgy Amélie Kristýny, arcivévodkyně rakouské, královny uherské a královny české. Tato pragmatická a osvícená panovnice vnímala, že školský systém v habsburské monarchii zaostává za Evropou, školství bylo zcela v područí církve. Zejména jezuité používali při výuce zastaralých metod. Děti pracovaly mnohdy již od útlého věku v manufakturách, jejich pracovní doba byla až 11 a $\frac{3}{4}$ hodiny a byly zde často fyzicky trestány. Marie Terezie se inspirovala v zahraničí a již v roce 1771 zřídila v hlavním městě monarchie, ve Vídni, tzv. „normální školu“ (Krejbičová, internetový zdroj). Zde se vyučovalo čtení, psaní, počítání, náboženství, stavebnictví a základy latiny. Tuto školu byli povinni absolvovat i budoucí učitelé, pro které byly dále zřízeny šestitýdenní kurzy „Vlastnosti a povinnosti poctivých učitelů“.

Začít s reformou školství mohla Marie Terezie až po zrušení jezuitského řádu v roce 1773. V roce 1774 zavádí *Všeobecný školský řád*, který vymezuje *všeobecnou vzdělávací povinnost* – nikoli tedy povinnou školní docházku, jak se často nesprávně uvádí. Tato norma doporučovala dětem ve věku 6-12 let navštěvovat školu. Panovnice zde použila formulaci: „Rádi bychom viděli, kdyby rodičové svých dětí ve věku 6-12 let do škol posílali“. Při každé farnosti byla zřízena dvoutřídká (= triviální škola), ve větších městech trojtřídká (= hlavní škola) a v hlavních městech (Vídeň, Praha, Brno) normální škola. Negativem této reformy byla germanizace monarchie, neboť národními jazyky se učilo pouze v triviálních školách, v ostatních německy.

Povinná školní docházka byla v monarchii zavedena až 11. srpna 1805 císařem Františkem II./I., na popud jeho manželky Marie Terezie Neapolské (vnučky

„císařovny Marie Terezie“). Její délka přetrvávala v rozsahu 6 let (Vodáková, internetový zdroj).

V roce 1869 došlo k prodloužení povinné školní docházky na 8 let, tedy pro děti ve věku 6-14 let. Další prodloužení přinesl až zákon o základní úpravě jednotného školství z dubna 1948, který zavedl devítiletou povinnou školní docházku. V roce 1953 byla sice zkrácena na 8 let, ale záhy na to v roce 1960 byla opět prodloužena na 9 let. Ačkoli ve struktuře školství i v jeho terminologii došlo od té doby k mnoha změnám, délka povinné školní docházky již zůstala stabilní.

1. 2. Související legislativa

Na mezinárodní úrovni je nejvýznamnější prohlášení nazvané *Všeobecná deklarace lidských práv*. Tento nezávazný dokument představuje katalog nejzákladnějších lidských práv. Byl schválen Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. 12. 1948. (Jen na dokreslení politické situace v této době – tehdejší Československo, stejně jako tehdejší Sovětský svaz – se zdrželo hlasování.) Podle názoru některých teoretiků práva nabyta Všeobecná deklarace lidských práv závaznosti jako právní obyčej. Povinná školní docházka a celkově problematika vzdělání je obsažena v článku 26 prohlášení (Anonymus, internetový zdroj):

- (1) Každý má právo na vzdělání. Vzdělání necht' je bezplatné, alespoň v počátečních a základních stupních. Základní vzdělání je povinné. Technické a odborné vzdělání budiž všeobecně přístupné a rovněž vyšší vzdělání má být stejně přístupné všem podle schopností.
- (2) Vzdělání má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a k posílení úcty k lidským právům a základním svobodám. Má napomáhat k vzájemnému porozumění mezi všemi národy a všemi skupinami rasovými i náboženskými, jakož i k rozvoji činnosti Spojených národů pro zachování míru.
- (3) Rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti.

V legislativě České republiky představuje z pohledu vzdělání a povinné školní docházky zásadní normu, která má sílu ústavního zákona, *Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky*. V článku 33 „Listiny“ je uvedeno:

- 1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.
- 2) Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních školách a středních školách, podle schopnosti občana a možností společnosti též na vysokých školách.
- 3) Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem, na takovýchto školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.
- 4) Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.

Další významnou právní normu představuje *zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, který vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání. Zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.

Povinnosti zákonných zástupců a žáků spjaté se školním docházkou jsou stanoveny v části první, v obecných ustanoveních školského zákona:

§22

Povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků

§22 (1) Žáci a studenti jsou povinni

- a) řádně docházet do školy nebo do školského zařízení a řádně se vzdělávat,

§22 (2) Zletilí žáci a studenti jsou dále povinni

- a) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,
- b) dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem,

§22 (3) Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni

- a) zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení,

- b) na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednávání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka
- c) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,
- d) dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem,

Pokyny zákonodárce upravující povinnou školní docházku obsahuje část třetí, hlava I školského zákona:

§ 36

Plnění povinnosti školní docházky

§36 (1) Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku (dále jen „povinná školní docházka“).

§36 (2) Povinná školní docházka se vztahuje na státní občany české republiky, dále na občany jiného členského státu Evropské unie a jejich rodinné příslušníky, kteří na území České republiky pobývají na základě zvláštního pobytového povolení, a dále na jiné cizince, kteří mají na území České republiky trvalý pobyt nebo přechodný pobyt na dlouhodobá víza a azylanty a účastníky řízení o udělení azylu.

§36 (3) Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není povolen odklad, dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od počátku školního roku do konce roku kalendářního, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li tělesně i duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce.

§36 (4) Zákonný zástupce je povinen přihlásit dítě k zápisu k povinné školní docházce, a to v době od 15. ledna do 15. února kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku.

§36 (5) Žák plní povinnou školní docházku v základní škole zřízené obcí (nebo svazkem obcí) se sídlem ve školském obvodu, v němž má žák místo trvalého pobytu (dále jen „spádová škola“), pokud zákonný zástupce nezvolí pro žáka jinou než spádovou školu. Pokud je dítě přijato na jinou než spádovou školu, oznámí ředitel této školy tuto skutečnost řediteli školy spádové, a to nejpozději do konce března kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku.

§36 (6) Žák umístěný ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči plní povinnou školní docházku v základní škole zřízené při tomto školském zařízení nebo v základní škole zřízené obcí nebo svazkem obcí se sídlem ve školském obvodu, v němž má sídlo příslušné školské zařízení, popřípadě v jiné škole zřizované státem, krajem, obcí nebo svazkem obcí.

§36 (7) Ředitel spádové školy je povinen přednostně přijmout žáky s místem trvalého pobytu v příslušném školském obvodu a žáky umístěné v tomto obvodu ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči, a to do výše povoleného počtu žáků uvedené ve školském rejstříku.

§37

Odklad povinné školní docházky

§37 (1) Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení a odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku

§37 (2) Při zápisu do prvního ročníku základní škola informuje zákonného zástupce dítěte o možnosti odkladu povinné školní docházky.

§37 (3) Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok.

§37 (4) Pokud ředitel školy rozhodne o odkladu povinné školní docházky podle odstavce 1 nebo 3, doporučí zároveň zákonnému zástupci dítěte vzdělávání dítěte v přípravné třídě základní školy nebo v posledním ročníku mateřské školy, pokud lze předpokládat, že toto vzdělávání vyrovná vývoj dítěte.

§38

Plnění povinné školní docházky v zahraničí nebo v zahraniční škole na území České republiky

§38 (1) Žák může plnit povinnou školní docházku také

- a) ve škole mimo území České republiky,
- b) ve škole zřízené při diplomatické misi nebo konzulárním úřadu České republiky,
- c) ve škole zřízené na území České republiky právnickou osobou se sídlem mimo území České republiky nebo fyzickou osobou, která je cizím státním občanem, a nezapsané do školského rejstříku, v níž ministr školství, mládeže a tělovýchovy povolil plnění povinné školní docházky.

§39

Plnění povinné školní docházky ve střední škole

§39 (1) Žák, který byl v průběhu plnění povinné školní docházky přijat ke střednímu vzdělávání, pokračuje v plnění povinné školní docházky ve střední škole.

§40

Druhy jiného způsobu plnění povinné školní docházky

Jiným způsobem plnění povinné školní docházky se rozumí

- a) individuální vzdělávání, které se uskutečňuje bez pravidelné účasti ve vyučování ve škole
- b) vzdělávání žáků s hlubokým mentálním postižením

§43

Splnění povinné školní docházky

Žák splní povinnou školní docházku uplynutím období školního vyučování ve školním roce, v němž dokončí poslední rok povinné školní docházky.

1. 3. Záškoláctví – vysvětlení pojmu, formy, druhy

Výraz záškoláctví je odvozen od podstatného jména záškolák, což je pojmenování pro toho, kdo chodí za školu. Význam slova „záškolák“ je zřetelný, zůstává však v oblasti jazyka obecného (Hrušková, internetový zdroj). Slovo „záškoláctví“ je spisovně terminologicky využíváno ve významu „chození za školu“. Příležitě vyjadřuje skutečnost, pro kterou nemáme jiné vhodné jednoslovné pojmenování. Jedná se tedy o odborný název s vyhraněným významem ve školském prostředí (Hrušková, internetový zdroj). V porovnání se světovým jazykem – v angličtině je pro záškoláctví užíváno slovo „truancy“, znamenající doslova „ulehávání“.

Pro pojem záškoláctví neexistuje jasně stanovená definice, lze ho vymežit například takto:

- a) Úmyslné zanedbávání školního vyučování, při kterém žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku (Anonymus, internetový zdroj).
- b) Jev, kdy žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí rodičů nechodí do školy (Průcha a kol., 2009).
- c) Asociální porucha chování, která se projevuje značným odporem dítěte ke škole, ke školní práci, k ostatním spolužákům (Čepička, 1981).
- d) Porucha chování, která bývá často spojována s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivní hodnoty vzdělání, ale může být také projevem šikany nebo reakcí na neprospěch (Vodáková, internetový zdroj).
- e) Porucha chování únikového typu (Anonymus, internetový zdroj).
- f) Neomluvená nepřítomnost ve škole (Svobodová, internetový zdroj).
- g) Vyhýbání se škole (Svobodová, internetový zdroj).

Záškoláctví je fenomén, kterému je obvykle věnována pozornost až v okamžiku, kdy dojde ke zjištění většího rozsahu neomluvených hodin žáka. Záškoláctvím se pak rozumí *neomluvená nepřítomnost ve škole*. Taková definice však vystihuje jen část problému. Žák se totiž může záškoláctví dopouštět i za situace, kdy má všechny hodiny řádně omluvené. Mnohdy také tolerantní učitelé hodiny zpětně omlouvají a také z tohoto důvodu bývá těžké záškoláctví odhalit. Výstižnější se jeví definice jako „*úmyslné zanedbávání školního vyučování*“. Ani ta však není výstižná, nemusí se totiž vždy jednat o záškoláctví úmyslné. Záškoláctví není vždy předem plánováno a může k němu dojít impulsivně až ve škole. Poněkud zjednodušená definice „*vyhýbání se škole*“ se asi nejvíce blíží životní realitě. Společným znakem je zde snaha uniknout. Jedná se o únik, útěk od toho, co žáka nebaví, nelíbí se mu, obtěžuje ho, nevyhovuje mu, co se mu nedaří či co ho nějakým způsobem, ať již přímo či nepřímo, ohrožuje. Záškoláctví se vyskytuje na základních a středních školách, někdy již od první třídy a se zvyšujícím se věkem - zejména v období puberty a prepuberty - dochází k nárůstu počtu neomluvených hodin. Nezřídká má souvislost se školní neúspěšností a bývá spojeno s dalšími pro vývoj jedince neblahými projevy rizikového chování. Záškoláctví bývá chápáno jako porušení školního řádu, ale ve skutečnosti

jde především o porušení školského zákona, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce (viz. kapitola 1.2.).

Tradičně rozeznáváme dvě formy záškoláctví (Čepička, 1981; Kyriacou, 2005; Vágnerová 1999):

Impulsivní, s impulsivním charakterem

- žák předem nepředvídá a neplánuje, že do školy nepůjde, odejde až v průběhu vyučování, spontánně, neboť ho zaujme jiná činnost, která ho právě napadne

Plánované, účelové

- připravené, žák předem předvídá a plánuje nepřítomnost ve škole pod nejrůznějšími záminkami

Jsou popsány následující základní druhy záškoláctví (Kyriacou, 2005; Svobodová, internetový zdroj):

Pravé záškoláctví

- žák není ve vyučování přítomen, ale rodiče si myslí, že do školy řádně chodí

Záškoláctví s vědomím rodičů

- žák ve škole často chybí, rodiče o tom vědí a je jim také známo že dítě nemá pro absenci žádný oprávněný důvod
- na této kategorii se podílí jednak typ rodiče se záporným a odmítavým přístupem ke škole, a dále také typ rodiče slabého ve vztahu k dítěti či typ rodiče závislého na dítěti, který potřebuje pomoc a podporu dítěte doma

Záškoláctví s klamáním rodičů

- dítě rafinovaně a promyšleně dokáže přesvědčit rodiče o svých zdravotních potížích
- rodiče mu věří, jeho absenci omlouvají ze zdravotních důvodů
- tuto kategorii záškoláctví lze obtížně odlišit od kategorie předcházející

Záškoláctví s podporou rodičů

- rodiče o absenci dítěte vědí a podporují ji
- rodiče absenci dítěte využívají – např. hlídání mladších sourozenců staršími, péče o nemocné či staré v domácnosti, jindy je důvodem rodinná akce výlet, dovolená, svatba...

- rodiče neposílají dítě do školy, pokud zde neprobíhá „klasické vyučování“ – např. návštěva kina, divadla, školní výlet, exkurze, školní akademie...

Útěky ze školy (Interní záškoláctví)

- žák do školy denně chodí, jeho přítomnost je do třídní knihy zapsána, ale v průběhu vyučování na jednu hodinu i více odchází, přičemž se zdržuje v prostorách školy, nebo ze školy na krátkou dobu odchází

Odmítání školy

- žákovi již jen představa školní docházky způsobuje psychické potíže, děsí se jí
- snaha rodičů o přesvědčení dítěte je marná

Záškoláctví lze charakterizovat také takto (Bakošová, 2008):

Záškoláctví jako porušení sociální normy

Za normu je považována povinnost dítěte navštěvovat školu i povinnost rodičů vychovávat dítě k dodržování této povinnosti. Pokud rodiče nedodržují tuto povinnost, porušují pravidla školy, sociální normy i zákon.

Záškoláctví jako reaktivní akt

Nepříjemnou situaci spojenou se školou řeší děti často únikem. Mají strach z neúspěchu, posměchu. S problémem jsou osamocené, a tak únik ze školy bývá impulzivní, nepromyšlený.

Záškoláctví jako výbuch

Jde o dlouhodobou frustraci dítěte, kterou řeší únikem ze školy. Cítí se dlouhodobě osamělé, zrazené rodiči i učiteli.

Záškoláctví jako zábava

Jde o formu využívanou zejména teenegery. Tráví čas s partou, navštěvují herny, pohostinství, parky. Neúčast ve škole kryjí omluvenkami. Situaci si zlehčují postojem „nějak to dopadne“.

Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí

Vyskytují se u dětí, které žijí v chudých, sociálně i kulturně zaostalých rodinách, jejichž rodiče jsou osobnostně problémoví, s nízkým vzděláním. Děti bývají emočně

deprimované. Rodiče je zneužívají na hlídání mladších sourozenců i k pomoci mladším sourozencům při domácích úkolech nebo při pracích v domácnosti, které mají zabezpečovat oni.

Záškoláctví u celkově problémových dětí

Jde o problémy z hlediska disciplíny, jako je dodržování pravidel společenského chování, konflikty se spolužáky, podvody, lhaní, krutost vůči jiným. Děti mají také problémy související s jejich výkonem ve škole, s prospěchem, plněním úkolů. Příčina spočívá v neuspokojení některých základních psychických potřeb jako například v nenaplněném emočním vztahu rodičů k dětem.

Záškoláctví jako reakce na složitou životní situaci

Vyskytuje se u dětí, které se obtížněji vyrovnávají se složitými nebo změněnými situacemi. Příčinou mohou být i adaptační problémy spojené s přechodem na jiný typ školy, s dojížděním, se sociální izolací v novém prostředí. Děti mohou být také dlouhodobě vystaveny neurotizujícímu výchovnému působení – přílišné přísnosti rodičů, neadekvátním požadavkům, nedůslednosti, zvýšené proměnlivosti emočního vztahu.

Záškoláctví jako motiv prožít něco příjemnějšího

Vyskytuje se i u dětí s dobrým prospěchem, ale i u těch, které láká zažít něco jiné než pouze plnění školních povinností. Nejčastěji se jedná o „skryté“ záškoláctví, kdy žáci předstírají různá onemocnění.

Záškoláctví jako individualizující úzkost

Skutečnost, že dítě nechce chodit do školy nabývá patologickou formu, když se objevují psychosomatické a psychické příznaky. Žák nemá pocit osvobození ani tehdy, když se vyhne školní docházce.

Organizace „National Center for School Engagement“ činná v USA (stát Colorado) definuje záškoláctví jako ***jakoukoliv neomluvenou absenci*** (Anonymus, internetový zdroj). Dále považuje za nutné, aby každý stát měl právní normy, které stanoví:

- Věk, ve kterém je dítě povinno začít navštěvovat školu

- Věk, ve kterém může dítě legálně školu opustit
- Počet neomluvených absencí, po jejichž dosáhnutí je žák považován za záškoláka

V legislativě ČR naplňují první a druhý požadavek ustanovení zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, třetí požadavek splňuje Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.

Na závěr této kapitoly lze uvést, že v podstatě každý typ záškoláctví je pro žáka – záškoláka potenciálně nebezpečný. Vzniká tak v denním režimu dítěte velký časový prostor, který bývá nějakým způsobem vyplněn. Zde se pak nabízí řada negativních možností, řada sociálních patologií: kouření, konzumace alkoholu, drogy, gambling, přestupková či trestná činnost – krádeže, sprejerství atp. Z těchto důvodů by mělo být záškoláctví odhaleno a zjištěna jeho příčina, která by měla být odstraněna.

1.4. Školní fobie

Velmi důležité je aby rodiče, učitel a případně psycholog dokázali rozeznat, zda u dítěte skutečně dochází k *notorickému záškoláctví* nebo se jedná o *školní fobii*.

Fobie obecně je úzkostná porucha vyznačující se bezdůvodným strachem z věcí, lidí či situací. Bylo popsáno kolem 500 druhů fobií. Ty mohou výrazně narušit běžné fungování člověka v každodenním životě. Strach, jakkoli si člověk uvědomuje, že je nesmyslný, může být zcela ochromující a nelze ho vůlí potlačit. V případě školní fobie se může dítě každé ráno rozklepat, dostat bolest břicha či se dokonce pozvracet. Takové dítě většinou rodič nechává doma...

Rozdíly mezi záškolákem a dítětem trpícím školní fobií jsou následující (Zarzycká, internetový zdroj): Notorickými záškoláky bývají nejčastěji žáci se špatným prospěchem. Vyhýbají se škole, ale na druhé straně obvykle nechtějí být ani doma. Děti stížené školní fobií dosahují dobrých školních výsledků, dokud je nedoženou následky vysokých absencí – pak už prostě nestíhají. Děti se obávají školy jako takové, nebo nějaké věci či osoby ve škole se nacházející. Nejčastěji se školy obávají chlapci ve věku 8-12 let. Příčinou jejich úzkosti může být také fobie z odloučení od

blízkých osob – rodičů, prarodičů, sourozenců... K tomu může vést například předčasná separace od matky v útlém věku – dlouhodobá hospitalizace v nemocnici nebo předčasné odložení do jeslí. K dalším příčinám spuštění školní fobie patří např. přemrštěné požadavky rodičů na jeho školní výsledky (strach ze zkoušení, písemek, známek), nadměrně autoritativní pedagog či posmívající se spolužáci. Ve školním prostředí lze dítě trpící fobií poznat například podle toho, že se o přestávkách raději uchyluje na záchod, sedí v lavici a předstírá učení, jednoduše snaží se jakkoli vyhnout sociálním konfliktům se spolužáky nebo i učiteli. Může u něj časem dojít k rozvinutí *sociální fobie*.

Psychology je rodičům důrazně doporučováno, aby dlouhodobé absence svých dětí nepodporovali. Sice jim v opačném případě pomohou krátkodobě od fyzických potíží, ale problém tím nevyřeší. Dítě si jej ponese do budoucího života. Souběžně odvykne učebním návykům a režimu, bude mít vždy potíže při uzavírání pololetí a se studiem po ukončení základní školy.

Rodiče, učitelé a pracovníci psychologických poraden by měli společně identifikovat příčiny, které děti odrazují od pravidelné docházky do školy. Někdy může být problém vyřešen spoluprací rodičů a učitele, vážné případy školní fobie vyžadují léčbu. Ta může probíhat např. formou *expoziční terapie* a *kognitivně behaviorální terapie*, pomoci může i medikace *antidepresivy* (léky užívané ke zmírnění symptomů klinické deprese) a *anxiolytiky* (léky užívané k odstranění úzkosti, psychického napětí a strachu).

2. Příčiny záškoláctví

V současné době jsou změnami sociálních poměrů do značné míry odstraněny příčiny spočívající v sociální oblasti – méně majetné rodiny na vesnici dříve mnohdy neposílaly děti do školy z důvodu nutnosti jejich pomoci při práci v domácnosti či na poli a z důvodu finančně náročného cestovního do školy situované mimo místo bydliště.

Současné důvody jsou jiné, nejčastěji se jedná o: nepřizpůsobení školnímu režimu, nechuť ke školní práci, negativní vztah ke škole, porucha mezilidských vztahů, negativní vliv rodinného prostředí, způsob trávení volného času (Klíma & Klíma,

1978; Vágnerová, 1998). V následujícím textu jsem příčiny záškoláctví rozdělil do tří oblastí.

2.1. Vliv školního prostředí

Jednou z nejčastějších příčin záškoláctví bývá *negativní vztah ke škole*, kdy žák nemá ke vzdělávání pozitivní vztah, Ten může získat například na základě svého špatného prospěchu. V některých případech je spouštěcím mechanismem negativní hodnocení výkonů žáka učitelem. Projevy záškoláctví pak lze označit jako komplex obranného jednání. Stává se, že žák nedochází pouze na jeden konkrétní výukový předmět nebo na předměty podobného zaměření, ve kterých má potíže se zvládnutím učiva. Negativní vztah žáka ke škole nejčastěji vzniká z těchto důvodů:

- vysoké požadavky kladené na žáka při plnění školních povinností
- menší rozumové nadání žáka
- naopak i mimořádné nadání, vědomosti a schopnosti – žák se ve škole nudí
- silná neurotizace žáka, např. strach z konkrétního předmětu, zkoušení, písemky
- strach z nespravedlivého hodnocení, trestu za nesplnění očekávaného výkonu, osobnosti učitele či ze spolužáků

Do první třídy základní školy se obvykle každé dítě těší. Někdy však nadšení ze školy rychle vyprchává a nahrazuje ho rozčarování, nechuť a apatie. Dítě není ve škole šťastné. Důvodem je nedostatečné rozvíjení mezilidských vztahů mezi dětmi, učiteli i rodiči. Prvních pět let na základní škole je dítě skutečně ještě dítětem a je zcela odkázáno na to jak s ním dospělí „budou zacházet“ (Franclová, 2003). Nedokáže se bránit případné necitlivosti, aroganci a nepochopení ze strany dospělých. To může vyústit v situace, kdy je začátek všedního dne poznamenán pláčem, smutkem i vztekem, jasně projevovanou nechutí jít do školy, někdy i obavami a strachem. Zejména děti odlišující se nějakým způsobem od „normálu“ – méně nadané, pomalé, slabé, nepřizpůsobivé, nesamostatné, neklidné, zapomnětlivé či výstředně ustrojené či učesané – svoji šanci být ve škole šťastné záhy ztrácejí. Objevují se otázky typu: „Proč vůbec musím do školy?“, „K čemu ta škola vlastně je?“. Odtud je již k záškoláctví jen krůček.

Tato negativní situace bývá často umocněna *špatnou komunikací učitele s rodiči*. Učitel nedovede s rodiči normálně komunikovat a vystupuje jako ten, kdo ví o dítěti všechno, kdo je zná rozhodně lépe než rodič. Radí rodičům, jak se mají ke

svému dítěti chovat, jak ho mají vychovávat. Pak často nedochází k žádoucímu společnému postupu školy a rodiny.

Velmi vážným důvodem záškoláctví může být *strach ze šikany ve škole*, kdy se žák bojí do školy chodit, aby nebyl šikanován spolužáky ze své třídy či tříd jiných. Šikanování lze označit jako nemocné čili patologické chování. Jeho hlavní vnější rysy lze popsat takto (Kolář, 2001): Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. Základní typy a formy této agrese jsou následující (Kolář, 2001):

- fyzická agrese a používání zbraní
- slovní agrese a zastrašování zbraní
- krádeže, ničení a manipulace s věcmi
- násilné a manipulativní příkazy
- zraňování izolací, oklikou a „uměleckými“ výtvary

Projevy šikanování lze členit na (Kolář, 2001):

- a) přímé a nepřímé,
- b) fyzické a verbální,
- c) aktivní a pasivní.

Kombinací těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování (Kolář, 2001), u kterých jsou uvedeny příklady typických projevů:

- 1) fyzické aktivní přímé (Útočníci oběť věší do smyčky, škrtí, kopou, fackují)
- 2) fyzické aktivní nepřímé (Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.)
- 3) fyzické pasivní přímé (Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice – fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů.)
- 4) fyzické pasivní nepřímé (Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod – odmítnutí splnění požadavků.)
- 5) verbální aktivní přímé (Nadávání, urážení, zesměšňování.)
- 6) verbální aktivní nepřímé (Rozšiřování pomluv. Patří sem také tzv. symbolická agrese, vyjádřená v kresbách, básních apod.)
- 7) verbální pasivní přímé (Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.)
- 8) verbální pasivní nepřímé (Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.)

Šikanování způsobuje obětem nezměrné psychické a fyzické utrpení, které lze těžko zprostředkovat tomu, kdo něco podobného nezažil. Poškozuje často dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních formách a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti. Vážný je i účinek na iniciátory a aktivní účastníky šikany, neboť prohlubuje jejich deficit v duchovním a mravním vývoji, upevňuje u nich antisociální postoje a celkovou připravenost pro trestnou činnost. Nepotrestaný agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti k vynucování obecných pravidel správného chování vůči bližním. Žáci, kteří se šikanování přímo neúčastní, ale jsou svědky krutého bezpráví, ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí. Probuzení a nastartování šikanování je závažnou překážkou pedagogických snah o výchovný a výukový růst skupiny a jejích jednotlivých členů. Skupina přemožená „virem šikanování“ zcela ztratí výchovnou funkci, jakou má zdravá komunita. Všichni její členové jsou v různé míře poškozováni. Výukový efekt v takové skupině je minimální. Z pohledu této diplomové práce je negativním efektem školní šikany *záškoláctví obětí*, která simuluje onemocnění a hledá různé záminky, aby do školy jít nemusela.

2.2. Vliv rodinného prostředí

Na počátku své sociální dráhy je lidský jedinec plně závislý na svém mikrosociálním prostředí, na skupině, která jej obklopuje a saturuje jeho základní potřeby – je závislý především na rodině. Ta je základní jednotkou lidské společnosti, vznikla jako instituce na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím. Slouží jako prostředek k předávání základních duchovních a materiálních hodnot. Její ústřední rolí je ochrana a výchova dětí. Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního i tělesného vývoje dětí. Další podmínkou je bezpečí domova jako stabilního a chráněného prostředí. Rodina jednotlivci umožňuje, aby v ní nalézal oporu, ztotožňoval se s ní, zároveň mu dává svobodu k tomu, aby si budoval a zachovával vlastní osobní odlišnost.

Z hlediska dělení sociálních skupin je rodina primární skupinou, založenou na základě sympatie, biologické náhody a je charakterizována mnohočetností emočních vazeb mezi členy, kooperací a vysokým stupněm anticipace chování členů (Lašek, 2007).

Obvykle uvažujeme skutečně funkční rodinu, kde výše uvedená kritéria platí. Stále však přibývá i rodin, kde děti žijí pouze s jedním rodičem, přičemž funkčnost rodiny je snížena nebo přímo destruována. Vliv těchto typů rodin na další, především emoční a sociální vývoj dítěte, bývá často velmi negativní.

Podle morfologie sociálních skupin patří rodina do skupin s intenzivními vazbami mezi členy. Ve fungující rodině je dítě centrem dění, aspirací, obav a ideálů. Rodina jako základní socializační prvek přináší nejen bezpečí, redukci nejistot, ale i možnost vytvoření a realizace emočních vazeb dítěte k okolí a naopak, možnost seberealizace a později překročení vlastního já. Relativně záhy zasahuje do života dítěte škola. V drtivé většině rodin je pobytu dítěte ve škole věnována mimořádná pozornost, výsledky dítěte jsou podrobovány kritice, rodič z nich mnohdy usuzuje na budoucí úspěšnost dítěte v životě. Kvalita práce ve škole, dosažené vzdělání dětí jsou pak podstatnými kritérii sociální úspěšnosti rodiny. Dítě vstupem do školy získává své soukromí, vlastní svět, ze kterého rodičům poskytuje pouze menší část informace, často v sociálně a emočně sterilní podobě, i když pobyt ve škole přináší dítěti podstatně více podnětů a zážitků. Rodič je pak odkázán na svou rodičovskou intuici, na schopnost empatie, pokud se chce od dítěte něco dozvědět, případně na informace ze školy, jež se ale obvykle týkají především kázně a výkonů, vyjádřených ve známkách. Už méně se rodič dozvídá o postavení dítěte ve třídě, o vztazích mezi spolužáky, o klimatu třídy a jeho působení na dítě (Lašek, 2007).

Rodina má tedy být pro dítě oázou bezpečí a jistoty před okolním světem, včetně školy, se kterým se interakcemi postupně seznamuje a učí se v něm obstat. Ne ve všech rodinách tomu tak bývá. Záškoláctví vzniká často na základě **dysfunkčních vztahů** uvnitř rodiny. Vztah rodičů k dítěti se projevuje nezájmem až lhostejností, opačným extrémem může být přehnaná péče a ochraňování dítěte. V problémových rodinách, kde se děti dopouštějí záškoláctví, lze rozpoznat tyto **nevhodné výchovné styly** (Čáp, 1990; Matějček, 1992; Sharry, 2006) :

a) *výchovný styl autokratický*

Jedná se o přísnou výchovu založenou na trestech a příkazech. Rodiče dítěti rozkazují a současně zakazují určité činnosti, nesplnění příkazu a zákazu trestají. Usilují o to, aby dítě poslechlo na slovo. Vedou monolog, nepustí dítě ke slovu. Vyhrožují a varují, málo respektují přání a potřeby dítěte. Vyznačují se ztrátou empatie – uměním vcítit se do světa a myšlení jejich dítěte. To nesmí ani uvažovat o nesprávném chování a mít k rozhodnutí rodiče jakékoliv připomínky. Projevy autokratického výchovného stylu

lze zaznamenat u většiny otců. Umocňovány bývají při školním neúspěchu. Tento výchovný styl může zapříčinit špatný prospěch, začlenění do kolektivu výchovně problematických vrstevníků, nechut' ke škole a navazující záškoláctví.

b) výchovný styl liberální

Vyznačuje se zejména velmi slabým až žádným vedením, poskytuje dítěti autonomii a volnost. U rodičů neexistuje pravidelná kontrola činnosti dítěte, které si dělá vše po svém – nezajímá se o učivo ve škole, neplní domácí úkoly, nechystá si a nenosí pomůcky, nebo do školy příležitostně až pravidelně nechodí.

c) výchovný styl rozmazlující

Rodiče na dítěti nezdravě lpí, stále si ho představují jako malé a nedospělé, na nich citově závislé. Bývají neadekvátně nadšeni z každého přirozeného projevu dítěte, což může přerůst až v jeho zbožňování. Rodiče mají o dítě strach a nedovolí mu se osamostatnit. Nekladou na něho žádné nároky, odstraňují mu z cesty všechny překážky, podřizují se jeho přáním a náladám, udělají pro něho skoro všechno. Tento výchovný styl způsobuje na jedné straně ztrátu rodičovské autority a na straně druhé absenci jistoty a sebedůvěry dítěte v soužití s jinými dětmi a dospělými mimo rodinu, tedy zejména ve školním prostředí.

d) výchovný styl zanedbávající

Bývá častý zejména v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní. Rodiče se o dítě starají minimálně, nejvýše zabezpečí jeho základní životní potřeby. O nějaké výchově se zde často nedá vůbec hovořit. Dítě si žije podle sebe, nemá žádné povinnosti, jeho školní prospěch a docházka nejsou rodiči kontrolovány.

e) výchovný styl zavrhuující

Rodiče mají k dítěti nevraživý postoj. Dítě jim pouhou svou přítomností připomíná jejich životní nezdár, hluboké zklamání, životní otřes či jinou nepříjemnost, kterou prožili. Často mají na vztah rodičů k dítěti vliv jeho fyzické či mentální nedostatky, které nesplňují očekávání a rigidně pojaté ideály rodičů. Rodiče dítě vědomě nebo i nevědomě omezují, utlačují a trestají.

Souvislosti mezi rodinou a vzděláváním dítěte lze výstižně charakterizovat takto (Gillernová & kol. 2011): „Rodina byla pokládána za instituci, která má uspokojovat veškeré potřeby dítěte s výjimkou vzdělávání. Pokud jde o vzdělání, měla pro ně zabezpečit dobré předpoklady, nicméně samotné vzdělávání bylo výlučnou záležitostí odborníků. Lze však předpokládat, že v průběhu nejbližších let význam rodiny

i pro vzdělávání dětí spíše poroste. Odborná pedagogická literatura severských států mluví o blížící se nebo již nastalé parentokracii, tedy dominanci rodičů při rozhodování o vzdělávání dítěte. **Parentokracie** je vykládána jako zvýraznění vlivu bohatství rodičů na dosaženou úroveň vzdělání dítěte. Existuje však nemalá část rodičů, která význam vzdělávání neakceptuje nebo je přesvědčena, že plnou odpovědnost za jeho výsledky má škola.“

Ideální je, když rodina plní všechny své funkce: biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou. Ne všechny rodiny však fungují takto plnohodnotně, v mnohých dochází k problémům – např. nedostatečnému finančnímu zajištění rodiny, hádkám rodičů, požívání alkoholu rodiči nebo i dětmi, různým komplikacím ve vztazích mezi členy rodiny. V současné době se stále častěji vyskytuje nadměrné pracovní vytížení rodičů, které má za následek nedostatek času na děti. V neposlední řadě je velmi zátěžovou, někdy až destruktivní, situací pro všechny členy rodiny rozvod (Klimeš, 2012). Tyto **rodinné problémy** bývají mnohdy spouštěčem záškoláctví. Dítě je zde v situaci, které je nedobrovolně vystaveno, kterou nezapříčinilo. Při eskalaci rodinných problémů je vystaveno neustálému tlaku a stresu, kterému se snaží nějak uniknout. Potíže ve škole, zejména zhoršení prospěchu a náhlé záškoláctví jsou v těchto případech téměř pravidlem.

Chudoba rodiny není častým, ale přesto se vyskytujícím, důvodem záškoláctví. Dítě nechodí do školy proto, že nemá na jízdné, školní pomůcky, školní akce atp. Oproti výše zmíněným, v českém písemnictví reflektovaným rodinným problémům, jako jsou např. rozvody, stojí chudoba obvykle stranou zájmu. Přitom právě chudoba rodiny může významným způsobem zasáhnout do rozvoje dítěte (Gillernová & kol., 2011).

Velmi rozsáhlé záškoláctví může být způsobeno tím, že rodič trpí **Mündhausenovým syndromem v zastoupení**, MBPS, Mündhausen By Proxy Syndrome. (Sheslow, internetový zdroj). Zatímco v častěji se vyskytujícím, klasické formě syndromu bývá jedinec přesvědčen o tom, že je nemocen, v této formě přehání, falšuje nemoci či jejich příznaky osoba odpovědná za výchovu dítěte – tedy nejčastěji rodič. Jedná se o závažnou formu zneužívání dětí, která byla pojmenována po baronu von Mündhausenovi. Tato historická osobnost žijící v 18. století proslula vyprávěným smyšlených, fantastických příběhů. Známější je u nás jako „baron Prášil“.

V syndromu MBPS jedinec, nejčastěji matka, záměrně činí jinou osobu (obvykle sebe nebo své dítě) nemocnou nebo ostatní přesvědčuje o nemoci této osoby. Rodič tak klame své okolí tím, že je uvádí v domněnku, že jeho dítě má zdravotní - fyzické či psychické – obtíže. Toto realizuje lhaním a sdělováním smyšlených epizod. Zveličuje, falšuje či přímo způsobuje příznaky nemoci. Lékaři obvykle nařídí testy, zkouší různé druhy léčení, někdy dokonce mohou dítě hospitalizovat nebo realizovat operaci za účelem zjištění příčiny.

Typické pro MBPS je to, že pachatel cítí uspokojení ze zájmů lékařů, zdravotnického personálu a ostatních, kteří přicházejí do styku s ním a dítětem. Podle některých odborníků to ale není pouzen uspokojení z této pozornosti, ale i z toho, že rodič dokáže oklamat ty, které považuje za důležitější a mocnější, než je on sám. Protože se vůči dítěti zdá být nadmíru pozorný, starostlivý a pečující, obvykle ho nikdo z ničeho špatného nepodezírá. Charakteristický je právě matoucí aspekt tohoto syndromu – schopnost rodiče zmást a manipulovat lékaře a jiné osoby. Často je pachatel značně obeznámen s lékařským prostředím a pak bývá v klamání lékařů velmi schopný. Mnohdy i ti nejlepší lékaři přehlédnou rozporuplnosti v popisovaných příznacích. Obvykle si ani neuvědomí možnost MBPS, protože jsou přesvědčeni, že žádný rodič by nikdy záměrně nepoškodil své dítě.

Nejčastěji bývají MBPS vystaveny děti předškolního věku, ojedinělé jsou případy až do 16 let věku. Zastoupení chlapců a dívek je přibližně stejné. Pachateli jsou z 98 % ženy.

Diagnóza MBPS je obtížná, může obsahovat tyto jevy:

- dítě má zdravotní problémy, které léčba nezlepšuje, nebo mají nejasný a dlouhodobý průběh
- laboratorní i tělesné nálezy jsou neobvyklé, nekorelují se zdravotní dokumentací dítěte, jsou fyzicky či klinicky vyloučeny
- příznaky mají tendenci ustát, není-li pachatel nablízku
- rodič není uklidněn negativním vyšetřením, ale stále je přesvědčen o nemoci dítěte
- rodič má povědomí o medicíně, zajímají ho detaily léčby, má v oblibě zdravotnická zařízení
- rodič je nezvykle klidný při konfrontaci s vážnými zdravotními problémy dítěte

- rodič podporuje lékaře nebo je naopak nespokojen a vyžaduje další procedury, vyšetření, další odborná stanoviska, přemístění dítěte do odbornějších zařízení

Rodiče trpící syndromem MBPS mohou při snaze způsobit dítěti nemoc zajít značně daleko. Když byly v některých pokojích dětských oddělení nemocnic nainstalovány kamery, byli rodiče nafilmováni např. při kapání krve do vzorků moči nebo záměně léků. Někteří z nich manipulovali se zraněním dítěte tak, aby se nezhojilo. Příznaky nemoci dítěte – vytvořené nebo zfalšované – se nevyskytují při nepřítomnosti rodiče a v době izolace dítěte odeznívají. Rodič při konfrontaci vědomí o původu nemoci popírá.

Děti nejčastěji v důsledku syndromu MBPS rodiče trpí alergií, astmatem, zvracením, průjmy, infekcemi, záchvaty či poruchami zdravého vývoje. Prognóza dalšího vývoje těchto dětí záleží na stupni poškození a délce času potřebného k rozeznání a diagnostice. Poškození může být i značně závažné – dítě nazná, že bude milováno pouze, bude-li vykazovat příznaky choroby. Pak pomáhá rodiči při klamání lékařů a jiných osob, předstírá příznaky nebo se dokonce sebepoškozuje, aby neztratilo náklonnost rodiče. Často se tak oběti syndromu MBPS později stávají jako rodiče pachateli.

Pomoci dítěti lze obtížně, pokud rodič opakovaně odmítne obvinění, mělo by být dítě z jeho péče odejmuto. Mnohdy takový rodič změní místo bydliště, aby mohl pokračovat ve svém jednání. Pomoci rodiči lze pouze tehdy, když si sám uvědomí své chování a vyhledá psychologickou léčbu. Pokud rodič svou vinu neuzná, je léčba neefektivní - terapie je založena na pravdivosti a pachatel žije v zapírání a odmítání.

Nejčastěji jsou případy zneužívání dle syndromu MBPS vyřešeny takto:

- zatčením pachatele
- zaměřením se pachatele na mladší dítě, neboť starší sourozenec je již schopen ho prozradit
- smrtí dítěte

2.3. Další příčiny

Mezi časté příčiny záškoláctví patří nevhodný a nekonstruktivní *způsob trávení volného času* způsobený negativním vlivem vrstevníků v partě, závislostním chováním projevujícím se zneužíváním návykových látek a sháněním peněz na ně, ústícím často i do protiprávního jednání.

Potřeba kontaktu s vrstevníky je považována za jednu z nejvýznamnějších potřeb školního věku, *vrstevnická skupina* se stává významným socializačním prostředím (Vágnerová, 2005). Role vrstevníka, spolužáka, kamaráda je důležitou rolí zejména středního dětství. Zkušenost s různými kamarádskými vztahy slouží jako nezbytný předpoklad pro pozdější rozvoj hlubších přátelství a intimních vztahů v adolescenci. Dítě středního školního věku potřebuje být akceptováno nejen dospělými, ale i vrstevníky. Pro rozvoj přijatelného sebevědomí je v této době důležitý nejen úspěch ve škole, ale i v dětské skupině. Skupina se stává významným sociálním teritoriem, k němuž se dítě vnitřně přičleňuje. To je projevem celkového rozvoje dětské osobnosti a jeho odpoutání ze závislosti na rodině. Vrstevníci se stávají stále důležitějšími, aby nakonec v budoucnosti rodiče nahradili.

V tomto vývojovém období mají prvořadý význam určité formy chování, vztahů a zábavy. Celkově se žáci často orientují na starší studenty, napodobují to, co viděly v kině, v televizi, na ulici. Osvojují si to, co je populární („všichni to tak dělají“, „je to moderní“) a zvolené vzory se stávají kritérii pro hodnocení a sebehodnocení (Petrovskij, 1973). Zaujetí módou, tancem, schůzkami a večírky může být různě intenzivní. Dosti často, zejména v 6. - 8. ročnících, se stává podstatnou náplní života pubescentů. Konkrétními vzory se často stávají vyspělejší spolužáci nebo jiné děti. Nezřídka právě ony přivádějí pubescenty k více či méně zakázaným stránkám života dospělých, stávají se jejich svéráznými „učiteli“ a „osvětáři“. Je velmi nebezpečné, když se základem styku starších pubescentů (7. - 8. ročníky) stane napodobování zvláštního stylu „veselého, bezstarostného“ života, kterou právníci nazývají „nízkou kulturou volného času“ – pití, karetní hry, návštěvy tanečních parketů, bloumání po ulicích (Petrovskij, 1973). Učení přitom zpravidla už nezaujímá podstatné místo v životě pubescenta, poznávací zájmy se vytrácejí a vzniká specifická orientace na „ubíjení času“ tomu odpovídajícími životními hodnotami.

Hodnoty, které jsou uznávány vrstevnickou skupinou, sehrávají důležitou roli. V případě dysfunkčních vztahů v rodině může být identifikace dítěte se skupinou velmi silná, dítě může skupinu jednoznačně preferovat. Je-li skupina orientována na negativní hodnoty, dítě je automaticky přijímá. Důsledkem bývá nejen záškoláctví, ale celá řada dalších patologických projevů chování.

Záškoláctví jako asociální chování bývá často odrazem aktuálního *psychického stavu jedince*. Mezi záškoláky lze najít i případy, kdy se jedná o *poruchu osobnosti*, kde

dítěti zcela chybí pocit morální povinnosti a odpovědnosti. Takové děti se mimo mnohdy masivního záškoláctví dopouštějí i dalšího protiprávního jednání, stávají se **delikventy**. Rozlišujeme tyto typy dětské delikvence (Petrovskij, 1973):

a) *cynikové*

- děti s amorální soustavou názorů a potřeb, které se dopouštějí protiprávního jednání z přesvědčení a zároveň se cítí nevinnými. Vědomě se stavějí proti společnosti. Jsou to zpravidla vůdcové asociálních skupin, zhoubně ovlivňující jiné, zvláště nepevné osobnosti.

b) *pubescenti a starší žáci*

- děti, které vedou k protiprávnímu jednání vlastní velmi silné bezprostřední potřeby. Nejsou schopny svým pohnutkám čelit, protože jsou jen slabě „brzděny“. Jakmile jsou jejich potřeby nedovoleným způsobem ukojeny, začne je trápit svědomí a lítost, poněvadž jsou si zpravidla nejen dobře vědomy, co je správné a nesprávné, neboť svůj mravní úpadek i prožívají. Takovíto pubescenti chtějí jednat správně, ale v boji motivů jsou jejich bezprostřední motivy silnější nežli jejich mravní city a předsevzetí, a mravní motivy se projevují už jen v podobě lítosti.

c) *děti afektivní*

- děti, které nedovedly najít své místo v dětských kolektivech, případně v rodině. Mají neustále pocit, že se jim křivdí, zdá se jim, že k nim nejsou lidé spravedliví, že je neuznávají, podceňují a ponižují. Tyto pocity mohou být reálně opodstatněné (pakliže se lidé k dětem skutečně špatně chovají), ale mohou i postrádat reálný podklad, když dítěti nikdo nekřivdí a neomezuje ho, jen nároky dítěte značně převyšují jeho možnosti. Ať už by tomu však byli jakkoli, nic to nemění na tom, že afektivní děti jsou rezervou delikventů.

K výše uvedenému je nutné zdůraznit, že ještě než se staly delikventy, byly tyto děti zpravidla zcela obyčejnými žáky. Nejčastěji se v kategorii delikventů ocitají žáci, kteří vypadli z normálního školního vyučování a výchovy (Petrovskij, 1973).

Velmi častou, byť jakkoli banální příčinou záškoláctví, je **lenost** dítěte. Žák se ráno vzbudí a do školy se mu jít nechce a tak tam také nejde. Ve většině případů mu pak rodiče následně, aby předešli problémům, napíší raději omluvenku.

Záškoláctví může vznikat také na základě **recese**, takový případ popisuje malebně ve svých memoárech prof. Zdeněk Veselovský, emeritní ředitel pražské ZOO a vysokoškolský učitel (Veselovský, 1995): „Začátkem septimy jsme s mým spolusedícím Honzou Němečkem v duchu Žákových Študáků a kantorů založili Mezinárodní organizaci záškoláků čili šwencyřů s názvem ISA (International Shwencyr Association), on byl prvním sekretářem, já prezidentem. Cílem této organizace bylo získání více času k pobytu v přírodě na úkor školního vyučování, dále vyhýbat se vhodnou omluvou všem záludnostem studia. Na druhé straně se čelní představitelé ISA mravně zavázali, že využijí šwencyřským nabytého času k vlastnímu vzdělání a připraví se natolik, aby se při zkoušení krutými kantory altruisticky dobrovolně přihlásili ke zkoušce. Členství a postavení v hierarchii organizace se určovalo množstvím kolonek v omluvném listě, podepsaných mistrnou napodobeninou podpisu našich rodičů. Jsem hluboce přesvědčen, že našimi omluvami chybění na nejvýše dvou hodinách vyučování se bavili i kantoři. Bylo to třeba vyhánění tasemnice, napadení rojem zdivočelých včel, osvobozování stromků od chroustů, příprava svatby a podobně. V roce 1947 se našich omluvných listů zmocnil jeden uvědomělý inspektor, který potom v rozhlase v pořadu Stíny na omluvenkách líčil působení ISA jako poválečný marasmus žáků jaroměřského gymnázia, který vynikne zejména při srovnávání s mravně čistou mládeží sovětskou. To byla největší veřejná oslava námi založené organizace. Již rok poté co jsme opustili gymnázium, byly další generace přímo nuceny žít podle mravně čistého sovětského vzoru. A tak ISA slavně zanikla. Budiž nám ale útechou, že z obou jejích čelních funkcionářů se posléze stali univerzitní profesori.“

3. Prevence a řešení

Při prevenci a řešení záškoláctví lze využít teorii „sociální pedagogiky jako životní pomoci“ (Bakošová, 2008). Pomoc dětem a mládeži by měla při problému záškoláctví prostřednictvím výchovy v rodině i ve škole směřovat k tomu, aby děti byly schopné se samostatně rozhodovat a zodpovědně jednat. Právě u záškoláků je třeba vhodně usměrnit schopnost samostatně se rozhodovat a nést zodpovědnost za svoje činy, což je velmi důležité při pochopení celého problému. Zde je možné uplatnit dvě roviny cílů výchovy:

- *individuální*

U dětí, které patří do některého z výše jmenovaných typů záškoláctví, směřovat výchovu k poznání návyků, zvyků, postojů, osvojení si žádoucích rolí, které pomáhají při naplňování jejich bio-psycho-sociálních potřeb. Podle diagnostiky problému je třeba vytvořit individuální program pomoci, který by pomáhal žákovi pochopit sebe sama, vlastní potřeby a zájmy, pochopit souvislosti a důsledky vlastních činů, kompenzovat nežádoucí návyky, vytvořit jiné sociální vztahy. Taková práce si žádá čas, trpělivost, ochotu vidět problém i z pohledu dítěte a spolu s ním plánovat jeho pozitivní perspektivu.

- *celospolečenskou*

na celospolečenské úrovni je nutné pomoci odstranit vzniklou bariéru, snažit se zabezpečit dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí kvalitní výchovu. Pokud ji nemohou dostat od rodičů (rodinná výchova), je třeba ji uskutečnit prostřednictvím školní výchovy (výchovná funkce, personalizační funkce školy). Ve školském prostředí je nutné vytvořit jasná pravidla, atmosféru bez strachu a napětí, kde mají šanci zažít úspěch všechny děti. Aby se předešlo příčinám záškoláctví, které vyplývají ze školního prostředí, je třeba vychovávat děti, učitele i rodiče ke kooperativnímu jednání, všimnout si okrajových jedinců, sociálně problémových žáků. Sankce a tresty je nutné využívat velmi citlivě a uvážlivě. Je třeba si uvědomit, že trestem se záškoláctví neodstraní, ale jen posílí. To však neznamená schválit absenci, ale hovořit o ní, nechat žáka, aby sám hledal a nacházel alternativy řešení. Konečným cílem by měl být návrat dítěte do školy a zkvalitnění jeho života.

3.1. Prevence

Prevence záškoláctví, kterou má zajišťovat základní a střední škola, je popsána v článku II *Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví*:

Prevence záškoláctví

- 1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád. V případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného

zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.

- 2) Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.
- 3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.
Součástí prevence je:
 - a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,
 - b) součinnost se zákonnými zástupci,
 - c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
 - d) výchovné pohovory s žáky,
 - e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko-psychologického poradenství,
 - f) konání výchovných komisí ve škole
 - g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

Primární prevence je klíčová, zaměřená na celou populaci dětí školou povinných. Můžeme ji rozlišit na:

- *nespecifickou*, která podporuje obecně adekvátní formy chování
- *specifickou*, která předchází konkrétním rizikům záškoláctví

Pro prevenci je důležité *sociální klima školského zařízení, řádné vedení absence žáků, vzájemná informovanost a spolupráce mezi školou a rodiči, případně i spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.*

Ve škole, která je pracovním prostředím žáka, tráví dítě podstatnou část pracovního – školního dne. Již klasik J. A. Komenský o škole říká, že by měla být „místem radostným“, ale rovněž upozorňuje, že „škola bez kázně je jako mlýn bez vody“. Škola je specifickým prostředím založeným na vzájemné interakci dětí a dospělých. Prvotním úkolem školy je zabezpečení vzdělávání. Dítě, žák zde má získat vědomosti, dovednosti a návyky, ale má zde dojít také k výraznému pozitivnímu formování a rozvoji celé jeho osobnosti. Pro prevenci záškoláctví má velký význam klima třídy a atmosféra třídy. **Klima třídy** je považováno za jev postupně se utvářející, dlouhodobý. Je pojmem užším, představujícím trvalejší sociální a emocionální naladění žáků ve

třídě, které tvoří a prožívají učitelé a žáci v interakci. Lze je charakterizovat jako soubor generalizovaných postojů, afektivních odpovědí a vnímání ve vztahu k procesům ve třídě mezi žáky (Lašek, 2007). *Atmosféra třídy* je jevem krátkodobým, situačně podmíněným a relativně rychle se měnícím v průběhu školního dne nebo i v průběhu konkrétní vyučovací hodiny (Střelec, 2004). Tento termín užíváme v nejužším smyslu jako krátkodobé, situačně podmíněné a emoční naladění ve třídě, např. v průběhu hodiny, při zkoušení, kompozicích, písemných pracích, před pololetním či závěrečným hodnocením, maturitách. Jedná se o emočně vypjatější a variabilní situace, ve kterých širší klima může a nemusí působit – např. celoroční klima třídy, charakterizované kooperací, nemusí při individuálním zkoušení na žáky působit a jejich individuální výkony mohou být naopak motivovány spíše soutěživostí. Atmosféra je proměnlivá, její působení je silněji prožíváno, interpersonální působení je zde obvykle rovněž masivnější a vypjatější právě pro větší emoční náboj, který atmosféra u jejích tvůrců i absolventů vyvolává (Lašek, 2007)

Pozitivní klima třídy má tyto znaky (Střelec, 2004):

a) z pohledu žáka

- radost ze samostatného objevného učení
- podpora rozvoje osobnosti žáka
- jistota akceptace žáka učitelem
- požadavky odpovídající individuálním schopnostem žáka
- zážitek úspěchu u žáka
- organizační přehlednost pro žáka
- žák má vědomí spravedlivého přístupu učitele k němu
- možnost spolupodílení na vytváření klimatu třídy jako životního prostoru žáka

b) z pohledu učitele

- snaha o kvalitní práci se žáky
- snaha o kvalitní spolupráci s kolegy
- snaha o kvalitní spolupráci s rodiči žáků
- úspěchy v oboru, seberealizace
- vytváření pozitivních vztahů mezi žáky, které přetrvávají i v mimoškolním prostředí
- vytváření bezkonfliktní atmosféry
- prevence šikany, drogové závislosti
- předáváním zkušeností formou kladného přístupu

Významným činitelem (nejen) prevence záškoláctví je osoba **třídního učitele**. Právě třídní učitel bývá (respektive měl by být, mnohdy učí třídní učitel na druhém stupni svou třídu jen hodinu týdně!) se žáky své třídy v denním kontaktu, má informace o jejich rodinném prostředí, zná jejich povahové vlastnosti a způsoby jednání. Je často schopen předejít případnému záškoláctví. Úkoly třídního učitele v oblasti prevence záškoláctví jsou popsány na začátku této kapitoly ve 3. odstavci pod body a-g. Dalšími pedagogy nápomocnými třídnímu učiteli jsou **školní metodik prevence** a **výchovný poradce**.

Náplň činnosti výchovného poradce obsahuje:

- individuální práci s žáky, jejichž chování by mohlo být problémové
- konzultační hodiny, obvykle jednou týdně
- vedení žáků ke zdravému životnímu stylu
- prevence školní neúspěšnosti
- evidence žáků se specifickými poruchami učení
- evidence žáků s poruchami chování
- spolupráce s rodiči
- spolupráce se školním lékařem
- zapojování nadaných žáků do motivačních programů

Náplň činnosti školního metodika prevence obsahuje:

- zpracování minimálního preventivního programu školy
- vyhodnocování preventivní strategie školy
- zpracování nabídky diskusních témat z oblasti prevence sociálně-patologických jevů
- poskytování informací o prevenci sociálně-patologických jevů rodičům, např. na třídních schůzkách
- podpora vzdělávání pedagogů školy v oblasti prevence
- výměna zkušeností se školními metodiky prevence z jiných škol

Důležitým dokumentem v oblasti prevence je **minimální preventivní program školy**, který představuje základní strategii prevence sociálně-patologických jevů ve školách a školských zařízeních. Vychází z pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně-patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Tento pokyn za sociálně-patologické jevy označuje konzumaci a šíření drog včetně alkoholu, kouření,

kriminalitu, virtuální drogy a gambling, záškoláctví, šikanování a jiné násilí, rasismus, xenofobii, intoleranci a antisemitismus. Minimální preventivní program je vypracováván vždy na jeden školní rok (obsahuje krátkodobé cíle primární prevence) nebo na delší období (obsahuje dlouhodobou preventivní strategii). Je součástí výchovně vzdělávacího programu školy, přičemž odráží specifika regionu, školy či školského zařízení, vychází z aktuální situace na škole a reflektuje evaluaci z předchozího školního roku. Vypracovává jej školní metodik prevence v součinnosti s vedením školy a ostatními pedagogickými pracovníky školy, zejména výchovným poradcem a školním psychologem. Školní metodik prevence průběžně vyhodnocuje preventivní strategii školy a vypracovává závěrečnou evaluační zprávu za příslušný školní rok.

Základní náplní minimálního preventivního programu jsou (Anonymus, internetový zdroj):

- programy „Škola podporující zdraví“
- aktivity v poskytování informací v rámci vzdělávacího procesu (např. témata zdravý životní styl, zdraví, sociálně-patologické jevy...)
- smysluplná nabídka volnočasových aktivit ve školní i mimoškolní činnosti
- programy aktivního sociálního učení
- poradenská činnost ve školách i ve spolupráci se speciálními zařízeními (např. pedagogicko-psychologické poradny)

Cílem minimálního preventivního programu je ve spolupráci s rodiči formovat takovou osobnost žáka, která je s ohledem na svůj věk schopná orientovat se v dané problematice, zkoumat ji, ptát se, dělat rozhodnutí, která si bude vážit svého zdraví, bude umět nakládat se svým volným časem a zvládat základní sociální dovednosti. Konkrétně se jedná o tyto znalosti a dovednosti (Čiperová, internetový zdroj):

- a) po pěti letech na základní škole by žáci měli znát a umět:
 - definovat rodinu jako zázemí a útočiště
 - zvládat rozdíly v komunikaci mezi dětmi a dospělými
 - mít základní sociální dovednosti
 - mít základní zdravotní návyky
 - umět se chránit před cizími lidmi
 - umět si správně zorganizovat svůj volný čas
 - umět rozlišit léky a návykové látky
 - znát přesné informace o alkoholu, tabáku a dalších návykových látkách

- znát následky užívání návykových látek
- umět odmítat
- b) před opuštěním základní školy by žáci měli znát a umět:
 - pojmenovat základní návykové látky
 - znát jejich účinky na lidský organismus
 - orientovat se v problematice závislosti
 - znát základní právní normy
 - vědět, kde jsou kontaktní místa pro danou problematiku
 - posilovat své sebevědomí
 - správně se rozhodovat, odmítat
 - zaujímat zdravé životní postoje
 - orientovat se v problematice sexuální výchovy
 - bránit se různým formám násilí, vědět, kde hledat pomoc
 - zvládat základní sociální dovednosti

Rodičům lze doporučit následující přístup k dítěti – záškolákovvi (Anonymus, internetový zdroj):

- dítě motivovat, aby se do školy vrátilo, poskytnout mu oporu a pomoc, nevyčkávat pasivně na samovolné vyřešení situace
- ve spolupráci s pedagogy a dalšími odborníky odstranit příčiny možného záškoláctví
- učit dítě žádoucím způsobům chování, včetně asertivity
- zvyšovat odolnost dítěte vůči zátěži, potlačit jeho strach a úzkost, ocenit dítě při snaze o překonání překážek
- zvyšovat v rodině citově stabilní atmosféru
- zvažovat v rodině výchovné cíle a využívané výchovné postupy
- rodič by měl zvažovat vlastní chování, vyloučit v něm takové negativní jevy, které by mohlo dítě i nevědomě napodobovat
- s dítětem analyzovat jeho nežádoucí chování
- s dítětem nacvičovat adekvátní chování a reakce
- vnímat podezřelé signály v chování dítěte předcházející záškoláctví
- požadavky na školní výkon dítěte přizpůsobit jeho možnostem
- včas vyhledat odborníky v případě, že se dítě školy bojí, podle potřeby vyhledat příslušnou psychoterapeutickou péči

Významnou úlohu v prevenci záškoláctví plní *orgány sociálně-právní ochrany dětí*. Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí: ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Orgány sociálně-právní ochrany dětí poskytují rodině poradenskou činnost a zabezpečují náhradní rodinné prostředí pro děti, které nemohou být trvale nebo dočasně vychovávány ve vlastní rodině. Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) jsou: *obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí*.

Preventivní a poradenská činnost OSPOD je upravena v Hlavě I, §§ 10, 11 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění další předpisů. Výklad k této části právní normy označuje jako jeden ze základních principů sociálně-právní ochrany dětí předcházení problémů nebo jejich narůstání, jde-li o výchovu dítěte a péči o ně. Předpokladem účinné a včasné ochrany života, zdraví a příznivého vývoje dítěte je vědět o rodinách s dětmi, které potřebují nějakou formu pomoci. Zákon v § 7 dává oprávnění každému upozornit rodiče, že jejich děti páchají skutky, které se neslučují s jejich věkem, slušným chováním či s pravidly jednání odpovídajícími právním normám a naopak upozornit odpovědné instituce na jednání či skutky rodičů a jiných osob odpovědných za výchovu dětí, které jsou v rozporu s řádnou péčí o tyto děti. Ustanovení § 10 odst. 1 pak ukládá obecním úřadům povinnost vyhledávat ohrožené děti a současně pracovat s rodiči dětí tak, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, aby odstraňovali nedostatky ve výchově dětí a s dětmi tak, aby jejich chování nebylo důvodem k přijímání výchovných opatření či podávání návrhů např. na ústavní výchovu. Obecnímu úřadu také přísluší povinnost po navázání kontaktu s dítětem nebo s rodiči poskytnout v rámci své působnosti radu a pomoc, či pomoc nad rámec své působnosti zprostředkovat. Tyto povinnosti se ukládají obecním úřadům jako orgánům sociálně-právní ochrany dětí, proto, že z hlediska problémů v péči o děti k nim mají nejbližší.

Obecním úřadům obcí s rozšířenou působností se v 10 odst. 3 ukládá sledování nepříznivých vlivů na děti a činit potřebná opatření. Tyto povinnosti jsou pro přijímání opatření velmi významné zejména z hlediska tvoření koncepcí v oblasti sociální prevence v rámci okresu. Každá lokalita v České republice může mít

v určitém období svoje zvláštnosti a podle toho je třeba přijímat specifická rozhodnutí a opatření.

Poradenská činnost OSPOD je upravena v § 11, kde jsou uloženy povinnosti obecním úřadům obcí s rozšířenou působností, které mají při sociálním poradenství využívat celou řadu odborníků. Poradenská činnost se poskytuje rodičům i dalším osobám odpovědným za výchovu dětí. Spočívá především v pomoci při řešení problémů v péči o dítě a jeho výchově a také ve zprostředkování pomoci uvedeným osobám jinými orgány nebo osobami, které jsou specializované na péči o výchovu dětí. Poradenská činnost je těžištěm práce na obecních úřadech i obecních úřadech s rozšířenou působností, její obsah je velmi různorodý a je ovlivněn potřebami obyvatel obce nebo okresu. Úspěšné jsou sociálně-preventivní aktivity uskutečňované ve spolupráci s nestátními subjekty či s obcemi nebo sousedními okresy, při uplatňování speciálních metod sociální práce. Zákon umožňuje uskutečňovat tyto činnosti vedle individuální sociální práce také v podobě *přednášek, kurzů, víkendových pobytů* a zaměřovat je na různé skupiny obyvatelstva, které nějakou formu pomoci potřebují, třeba jen ve formě informací. Tak se tyto činnosti zaměřují například na pomoc rodičům dětí s poruchami chování, na děti experimentující s drogami, na dívky a ženy, které očekávají narození dítěte a nemají základní informace o péči o dítě útlého věku, na děti ze sociálně potřebných rodin, na děti z dysfunkčních rodin.

Obecním úřadům obcí s rozšířenou působností (tedy OSPOD) umožňuje § 12 uložit formou správního rozhodnutí rodičům i osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení pokud rodiče nezajistili dítěti odbornou pomoc, ačkoli dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc dítěti předtím doporučil. Tuto povinnost lze uložit i osobám odpovědným za výchovu dítěte. Důvodem pro takové rozhodnutí OSPOD mohou být neuspořádané vztahy mezi rodiči, projevy nesnášenlivosti, nevraživosti, hádky, uplácení dětí, které dětem velmi ubližují, nebo nesprávná péče o ně, tkvící třeba v nevědomosti rodičů o základních pravidlech hygieny, výživy dítěte, přípravy na vyučování apod.

3.2. Možnosti řešení

Postupy řešení záškoláctví základní a střední školou upravuje článek II *Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví:*

Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů

- 1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonný zástupce žáka (popřípadě vychovatel domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže), zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.
- 2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. Praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka (popřípadě vychovatelem domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže) nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.
- 3) Na dobu nepřítomnosti žáka ve škole, která předchází návštěvě žáka u ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, není tento lékař vydat potvrzení o nemoci, neboť zpětně nelze jednoznačně a zodpovědně posoudit zdravotní stav žáka.
- 4) Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbávání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky uvedené v odstavci 2.
- 5) Školy a zdravotnická zařízení, tedy i praktičtí lékaři pro děti a dorost, jsou v souladu s § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povinni oznamovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétních případech jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, o

děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).

- 6) O neomluvené i zvýšené omluvené nepřítomnosti informuje třídní učitel výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti ověřuje její věrohodnost. Neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin řeší se zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem třídní učitel formou pohovoru, na který je zákonný zástupce nebo zletilý žák pozván doporučeným dopisem. Projedná důvod nepřítomnosti žáka a způsob omlouvání jeho nepřítomnosti a upozorní na povinnost stanovenou zákonem. Seznámí zákonného zástupce nebo zletilého žáka s možnými důsledky v případě nárůstu neomluvené nepřítomnosti. Provede zápis z pohovoru, do něhož uvede způsob nápravy dohodnutý se zákonným zástupcem nebo zletilým žákem. Zákonný zástupce nebo zletilý žák zápis podepíše a obdrží kopii zápisu. Případné odmítnutí podpisu nebo převzetí zápisu zákonným zástupcem nebo zletilým žákem se do spisu zaznamená.
- 7) Během období, kdy škola vyhodnocuje neomluvenou nepřítomnost, může ředitel školy v zájmu zjištění pravé příčiny záškoláctví žáka a jejího odstranění požádat o spolupráci odborníky z oblasti pedagogicko-psychologického poradenství, popř. orgány sociálně-právní ochrany dětí.
- 8) Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena,
- 9) Pozvání zákonných zástupců na jednání školní výchovné komise se provádí doporučeným dopisem. O průběhu a závěrech jednání školní výchovné komise se provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší. Případná neúčast nebo odmítnutí podpisu zákonnými zástupci se v zápisu zaznamená. Každý účastník jednání obdrží kopii zápisu.
- 10) V případě, že neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy zašle bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví s náležitou dokumentací příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy.

11) V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postiženi pro přestupek podle ustanovení zákona, je třeba postoupit v pořadí již druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže. Kopie hlášení o zanedbání školní docházky bude zaslána příslušnému okresnímu úřadu nebo pověřenému obecnímu úřadu.

Žáka-záškoláka škola potrestá kázeňsky. Sankce žákům má škola zveřejněny ve svém školním řádu, jehož součástí je směrnice pro udělování kázeňských trestů, tzv. sankční řád. Kázeňské tresty jsou následující:

- napomenutí třídního učitele
- důtka třídního učitele (navrhuje a řeší třídní učitel)
- důtka ředitele školy (navrhuje třídní učitel, řeší ředitelka školy)
- druhý stupeň z chování (řeší pedagogická rada)
- třetí stupeň z chování (řeší pedagogická rada)

Za poprvé zameškané hodiny v rozsahu do 2 hodin bývá udělena *důtka ředitele školy*, za neomluvené hodiny v rozsahu 3-12 hodin bývá udělen *druhý stupeň z chování* a za opakované záškoláctví v rozsahu nad 12 hodin *třetí stupeň z chování*.

Oznámení nad 25 neomluvených hodin *orgánu sociálně-právní ochrany dětí* (dále jen „OSPOD“) je třeba vždy učinit ve smyslu § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který zní takto:

„Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti, jsou povinny oznámit OSPOD skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1 (tj. ohrožené děti), a to bez zbytečného odkladu potom, co se o takové skutečnosti dozví. Zřizovatel zařízení uvedeného v § 39 písm. c) (tj. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) má při přijetí dítěte do zařízení povinnost tuto skutečnost ohlásit bez zbytečného odkladu obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu má dítě trvalý pobyt, není-li tento pobyt znám, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu se nachází zařízení, do kterého bylo dítě přijato.“

Neoznámení této skutečnosti může být v rozporu se školskými předpisy a zpravidla zde bude dána i deliktní odpovědnost (viz. níže). Jestliže OSPOD zjistí, že ve škole

jsou žáci s počtem neomluvených hodin větším než 25, kteří mu nebyli oznámeni postupem podle § 10 odst. 4, měl by požádat o doplňující informace – povinnost školy sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany je dána § 53 odst. 1 písm. c) – zejména, proč takový student nebyl OSPOD oznámen. V případě, že škola takovou skutečnost hodnověrným a přesvědčivým způsobem nezdůvodní, bylo by to podkladem pro zahájení řízení o správním deliktu podle § 59k, za který lze škole uložit pokutu do 50.000 Kč. V případě, že uvedeným postupem OSPOD zjistí takové údaje o dětech s trvalým pobytem v obvodu jiného OSPOD, je povinen podle § 51 odst. 1 sdělit údaje o dítěti místně příslušnému OSPOD.

Pokud by při šetření sice nebyly zjištěny neomluvené hodiny avšak OSPOD by pojal podezření, že škola postupuje v rozporu se zájmem dítěte a omlouvá téměř jakoukoli nepřítomnost a takovou skutečnost nevysvětlí nebo jinak nevyvrátí, měl by OSPOD podat podnět ohledně takové skutečnosti zřizovateli školy, případně České školní inspekci, neboť to není OSPOD, kdo by měl a mohl hodnotit, zda škola postupuje v souladu se školskými předpisy, tyto subjekty by měl současně požádat o zpětnou vazbu, neboť informace o výsledku šetření je informací, která je potřebná pro poskytnutí sociálně-právní ochrany jednotlivým žákům školy.

Ve vztahu ke konkrétně zjištěným záškolákům je OSPOD povinen vyhodnotit situaci dítěte a v případě, že ji vyhodnotí jako spadající pod definici ohroženého dítěte dle § 6 odst. 1, přistoupí též k **opatřením sociálně-právní ochrany** podle § 10 odst. 1, případně, pokud by situace byla vážná nebo se naznačený postup minul účinkem, postupuje podle §§ 12, 13, tedy realizuje poradenskou činnost nebo výchovné opatření, případně informuje soud. Pokud se jedná o dítě, které dosud není v evidenci OSPOD, založí k němu pochopitelně spisovou dokumentaci.

K základním úkolům OSPOD patří působit na rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu dětí, aby plnili řádně své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a aby se různé nedostatky ve výchově dítěte včas odstranily. V některých případech stačí k nápravě projednání věci se zúčastněnými osobami a vhodná upozornění. V řadě případů však toto působení nemá žádoucí účinek a tak zákon umožňuje OSPOD použít **výchovných opatření**, zakotvených v § 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. OSPOD tak může:

- a) **napomenout** vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje jeho řádnou výchovu,

- b) stanovit nad dítětem *dohled* a provádět jej za součinnosti orgánu sociálně-právní ochrany, školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte
- c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte *omezení*, bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo
- d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít *odbornou poradenskou pomoc* nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie.

Napomenutí se ukládá jak dítěti, tak jeho rodičům nebo osobám odpovědným za jeho výchovu, ale i osobám dalším, které narušují řádnou výchovu dítěte. Je to nejmírnější forma sociálně-preventivního výchovného působení, které se používá, je-li vhodná a lze-li předpokládat, že bude účinná. Dítěti je lze proto uložit tehdy, jestliže je ve věku, kdy je zřejmé, že obsah a význam napomenutí pochopí a je také schopno ovládat svoje jednání ve smyslu uloženého napomenutí. Jestliže ale toto výchovné opatření není respektováno a zejména jestliže osoby odpovědné za výchovu dítěte dále porušují povinnosti vyplývající z obsahu rodičovské zodpovědnosti a z dalších právních předpisů, lze přistoupit k uložení sankcí podle jiných právních předpisů a nebo také k rozhodnutí o dohledu.

Obsahem a smyslem *dohledu* je pravidelné sledování podmínek, ve kterých dítě žije. Důvody, pro něž dochází ke stanovení dohledu nad nezletilým mohou spočívat jak v chování rodičů nebo osob odpovědných za výchovu dítěte (např. nedostatečná péče o dítě), tak v chování dětí (např. záškoláctví, toulání se, páchání drobných krádeží, hrubé jednání vůči rodičům, učitelům či spolužákům). Dohled nad nezletilým dítětem, nad jeho výchovou a výchovnými podmínkami není nutno nařizovat pouze v případech výchovných problémů působených dítětem nebo v případech zanedbání výchovy ze strany rodičů nebo osob odpovědných za výchovu. Dohled lze ustanovit i tehdy, je-li výchova dítěte řádně zabezpečena, ale perspektiva těchto poměrů není jistá.

Na rozdíl od napomenutí a dohledu je obsahem a účelem *omezení* zabránit působení škodlivých vlivů, které nezletilého ohrožují a jeho výchovu narušují. Obsahem rozhodnutí o uložení omezení je zejména zákaz návštěv hostinců, diskoték, klubů

a dalších zábav, které neskýtají záruku vhodných návštěvníků, kdy se tam sdružují osoby nevhodné pro společnost nezletilých dětí a které také zpravidla začínají v pozdních večerních hodinách.

Při řešení záškoláctví lze prakticky využít dvě výchovná opatření – napomenutí a zejména dohled.

Uvedená výchovná opatření může uložit i **soud**, který může také ve smyslu § 47 zákona o rodině požádat OSPOD aby sledoval, zda jsou opatření jím učiněná dodržována. Důvodem této úpravy je skutečnost, že OSPOD má možnosti blíže sledovat chování dětí nebo jejich rodičů a má k dispozici odborný a specializovaný aparát. U nezletilých, nad nimiž byl dohled nařízen soudem, vyžaduje soud prvního stupně v pravidelných obdobích, nejméně však jednou za šest měsíců, zprávy o výchově nezletilého a jeho chování od příslušného OSPOD, školy nebo internátu, popřípadě požádá při nařízení dohledu o pravidelné podávání takových zpráv v určených obdobích. Průběh dohledu soud soustavně sleduje. Podle jeho výsledků posoudí potřebu jeho dalšího trvání, popřípadě přikročí k jinému vhodnému výchovnému opatření. Zrušení výchovných opatření, která byla uložena soudem, může navrhnout i OSPOD.

OSPOD může také za podmínek stanovených 13a zákona o sociálně-právní ochraně dětí podávat návrh soudu na **odejmutí dítěte z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte**. Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, přitom nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením. Nařízení ústavní výchovy představuje velmi závažný zásah do života dítěte, kdy dochází k zásadní změně prostředí, ve kterém dítě žije, a v souvislosti s tím dochází ke změně životního režimu dítěte. Takový zásah do života dítěte by měl být jen krajním opatřením, kdy žádná jiná forma opatření nevedla k nápravě výchovných poměrů nebo chování dítěte nebo se u dítěte, které je v ústavu z důvodu nedostatečné péče rodičů nepodařilo vyřešit životní situaci dítěte jiným způsobem. Zde může OSPOD podávat návrh nejen na její nařízení, ale také na její prodloužení nebo zrušení. Vždy záleží na všech okolnostech případu a na působení ústavní výchovy na dítě. Výlučně z důvodu, v takovém případě velmi masivního záškoláctví, je ústavní výchova soudem

nařizována spíše ojediněle, obvykle k záškoláctví přistupuje souběh dalších sociálních patologií v rodině.

Alternativou výchovných opatření, zejména ústavní výchovy, může být umístění problémového dítěte do *střediska výchovné péče*. Střediska výchovné péče jsou školskými poradenskými zařízeními, která mají obvykle dvě vzájemně spolupracující části. Ambulantní část, která poskytuje krátkodobou i dlouhodobou poradenskou intervenci v krizových a náročných výchovných situacích. Terapeutická práce probíhá formou individuální, skupinové a podle potřeby i rodinné terapie. Odbornou práci ambulance zajišťují psycholog, etoped a sociální pracovník. Tito odborní pracovníci úzce spolupracují s kurátory OSPOD a s výchovnými poradci škol. Druhou částí střediska výchovné péče bývá část internátní. Pobyt dítěte je realizován na základě dobrovolného umístění rodičem či jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte. Podle novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, konkrétně § 13a odst. 1 písm. a), může pobyt dítěte ve středisku výchovné péče uložit svým rozhodnutím soud. Tato služba je placená. Internátní pobyt je žádoucí u dětí, u nichž je ambulantní péče neefektivní, u kterých je třeba zvýšit motivaci pro nastartování pozitivních změn v jeho chování a prožívání. V dopoledních hodinách probíhá školní výuka, jejíž systém je podřízen věkové skladbě dětí a je realizována většinou individuální formou, kombinovanou se samostatnou prací, vyučují se všechny předměty jako na kmenových školách, včetně jazyků. V odpoledních hodinách absolvují děti odborné terapie, sociální učení, protidrogovou prevenci, věnují se sportu, chodí na výlety, učí se využívat volný čas pro svoje obohacení. Chod internátní části zajišťují učitelé a vychovatelé ve spolupráci s ostatními odbornými pracovníky střediska. Internátní pobyt trvá zpravidla dva měsíce. Po jeho ukončení je však nezbytné, aby pokračovala výchovná práce s dítětem v „kursu“ střediskem nastaveném.

Pokud přes snahu školy, OSPOD a dalších zainteresovaných institucí nedojde k zastavení záškoláctví – zejména v případech, kdy si rodič neplní své povinnosti při zajištění školní docházky dítěte, např. při záškoláctví s vědomím a podporou rodičů - podává škola „Oznámení o zanedbání povinné školní docházky“ nebo OSPOD podnět na příslušný obor školství obecního (městského) úřadu. Ten vede proti rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu *přestupkové řízení* ve smyslu § 31 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů:

Přestupky na úseku školství a výchovy mládeže

- 1) Přestupku se dopustí ten, kdo ohrožuje výchovu a vzdělávání nezletilého zejména tím, že nepřihlásí dítě k povinné školní docházce nebo zanedbává péči o povinnou školní docházku žáka.
- 2) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit pokutu do 3 000 Kč.

Pokud jsou rodiče shledáni v přestupkovém řízení vinní a jakmile nastane právní moc rozhodnutí o přestupku, OSPOD oznámí tuto skutečnost příslušnému pracovišti úřadu práce a ten odejme rodičům tři měsíční dávky přídatku na dítě.

V případě, že došlo k masivnímu nebo opakovanému záškoláctví, může škola, v praxi však nejčastěji OSPOD na příslušný policejní orgán podat podnět k zahájení *trestního řízení* ve smyslu § 201 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů:

Ohrožování výchovy dítěte

- 1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že
 - a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,
 - b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,
 - c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo
 - d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

S řešením *negativního vztahu ke škole* je nutné začít již od prvního ročníku základní školy. Je třeba dosáhnout situace, aby škola přinášela maximum pozitivních zážitků, aby se do ní děti těšily, tedy aby dítě bylo ve škole šťastné, spokojené a radostné. Ve škole by měla vládnout atmosféra pohody a jistoty, která je pro pocit štěstí dítěte nutnou podmínkou (Franclová, 2003).

V prvním stupni základní školy by měl být velký důraz kladen na utváření vztahů mezi učitelem a dítětem, učitelem a dětmi, dětmi navzájem, mezi učitelem a rodiči. Dítě by mělo interakci mezi ním a učitelem prožívat jako osobní vztah. Mělo by mít jistotu, že učiteli na něm záleží, že ho má rád takové, jaké skutečně je, že tento vztah není závislý na počtu správně vyřešených případů či úhlednosti napsaných řádků. *Zdravé vztahy mezi všemi aktéry školního života* se pak odráží v efektivnosti řešení

běžných situací. Učitel musí umět profesionálně normálně reagovat na normální projevy dětí a citlivě reagovat na jejich projevy nenormální. Je žádoucí, aby se pedagog zcela vystříhal psaní poznámek typu: „Vykřikuje!“, „Vyrušuje!“, „Běhá po třídě!“, „Nemá pero!“ apod.

Nezastupitelnou úlohu při budování pozitivních vztahů hrají ve školním prostředí *přestávky*. V těchto krátkých okamžicích má učitel příležitost k neformálním pohovorům, které mohou odkrýt dětské trápení, starosti a problémy. Učitel při nich může „mezi čtyřma očima“ pokárat, pochválit, povzbudit. Svou pouhou přítomností může eliminovat nevhodné projevy chování, ochránit slabší, kultivovat vztahy mezi žáky.

Škola by měla zajistit *správnou komunikaci s rodiči* a předejít své *uzavřenosti vůči rodičům*. Učitel by pokud možno měl s rodiči jednat vždy osobně a ne formou písemné komunikace bez náznaku jakéhokoli vztahu mezi dopisujícími si. Vždyť se jedná o dvě strany se společným zájmem, kterým je příznivý vývoj dítěte. Namísto je vzájemná úcta a respektování. Pochopitelně, učitel je profesionál s vysokoškolským vzděláním, má znalosti z pedagogiky a psychologie. Avšak rodič má ke svému dítěti hluboký vztah, zná ho od narození a je skutečně kompetentní s učitelem hovořit jako s kolegou, má právo vyjádřit své názory na postup pedagoga. Učitel by měl vědět, co rodič očekává od svého dítěte i od školy, respektive přímo od učitele. Toto očekávání by mělo být v rámci intenzivní spolupráce s rodiči akceptováno, usměrňováno a rozvíjeno. Učitel by měl s rodiči konzultovat a radit se, podrobně je informovat o školním životě jejich dítěte. Je žádoucí navázat osobní vztah založený na vzájemné důvěře a respektu. Jen tak vznikne prostor pro vzájemnou pomoc a důvěru. Za této situace se u dítěte upevní přesvědčení, že život doma a ve škole nejsou v protikladu. Musí být pro dítě zřejmé, že to, co ocení učitel, je stejně pozitivně vnímáno i doma, a naopak, co se nelíbí doma, nebude pozitivně přijato ve škole.

Ke změně negativního vztahu žáků ke škole by mohlo vést také zavedení *„Desatera učitelů ke kvalitnímu vzdělávání“*, které bylo v létě 2012 sepsáno Asociací profesí učitelství ČR:

- 1) Vzdělávání určené pro život, změnit je potřeba hlavně přístup k matematice a českému jazyku.
- 2) Jiné cíle vzdělávání, místo memorování důraz na čtenářskou gramotnost, komunikační dovednosti a logické myšlení.

- 3) Hodnoťme žáky individuálně, formou takzvaných map učebního pokroku, známky nemotivují.
- 4) Motivujme žáky a studenty k lepším výsledkům, aby se jim vyplatily. Například na gymnázia se mají dostávat lepší žáci.
- 5) Rozvíjejme náročné myšlení, teď se klade důraz na paměť, je potřeba učit děti analyzovat.
- 6) Změňme role ve třídě, učitel nemá být mentor, ale průvodce.
- 7) Rozvíjejme kvalitu učitelů, jen odborník má sebevědomí a působí silou osobnosti.
- 8) Další vzdělávání učitelů, finanční zvýhodnění těch, kteří na sobě pracují.
- 9) Už na pedagogické fakultě musí budoucí učitelé působit v praxi.
- 10) Hodnoťme řádně kvalitu škol, zaveďme státní certifikaci kvality (fakultní škola, škola příkladů dobré praxe...).

V případě, že příčinou záškoláctví je *školní šikana*, je nutné ji rozkrýt a vyšetřit. Pomoc potřebují nejen oběti, ale i aktéři a svědci šikany, jakož i jejich rodiče. Pomoc při školní šikaně lze rozdělit do dvou oblastí (Kolář, 2001):

1) První pomoc pedagogů

Učitelé by se měli naučit poskytnout rychlou a razantní pomoc již v počátečních stádiích šikanování. Měli by to dokázat rozpoznat, že šikanování již dospělo do svých nejpokročilejších stupňů, kdy již má pedagog jen nepatrnou šanci sám zvládnout situaci a je třeba povolát specialistu. Pedagog musí být připraven na to, že tak trochu změní profesi a stane se laickým kriminalistou a psychoterapeutem, že bude postupovat podle vyšetřovací strategie a taktiky. Navíc bude poskytovat ochranu a emoční podporu oběti, která se často nachází v krajní nouzi. Nesmí se nechat zmanipulovat a obelhat. Nesmí ho vyvést z rovnováhy více či méně zjevný odpor žáků ke spolupráci při odhalování skrytého života skupiny. Často bude muset také, v případě závažných specifických typů šikany, zvládnout vlastní šok. Pedagog musí počítat s tím, že se bude muset citově a časově angažovat. Orientační rozhovor především s obětí, ale i s žákem, který našel odvahu na zlo upozornit, nebo s jiným informátorem by měl být setkáním dvou lidí, kteří si navzájem naslouchají a mají na sebe přinejmenším nejnужnější čas. Když pedagog odhalí, že jde skutečně o šikanování, nemůže věc zvládnout během přestávky a musí si zajistit dostatečný

prostor na vyšetřování – předpokladem je minimálně vyučovací jednotka. Neudělá-li to, nemá jeho snažení vyhlídky na úspěch a s největší pravděpodobností napáchá víc škod než užitku.

2) *První pomoc rodičů*

Šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi, zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Problémem je, že si velmi často samy o ni nedokážou říct. Nejsou toho z různých důvodů schopné, a to i tehdy, když jsou rodinné vztahy v normě. Rodiče by měli být vnímaví a rozpoznat, že u dítěte není něco v pořádku. Při podezřelých okolnostech by se měli pokusit k dítěti přiblížit, získat jeho důvěru, utišit jeho strach a povzbudit ho, aby se světilo. Dobré je, když potom rodiče společně s dítětem hledají a pojmenovávají to, co ho trápí. Když ho vezmou za ruku a ukazují mu cestu ze „zakletých“ vztahů labyrintu šikanování. Rodiče by neměli přehlédnout projevy, které mohou mít vztah k šikanování. Jednotlivé projevy nemusí mít vždy se šikanováním něco společného, ale téměř jistě signalizují skryté volání o pomoc.

Podezřelé projevy:

- Za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá žádné kamarády.
- Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.
- Dojde k výraznému zhoršení prospěchu, dítě je nesoustředěné, bez zájmu.
- Často ho před odchodem do školy nebo po příchodu pobolívá hlava, břicho apod.
- Dítě často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence.
- Dítě chodí do školy nebo ze školy oklikami.
- Přichází domů s potrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze.
- Dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěny.
- Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění – „monokl“, odřeniny, modřiny, lehký otřes mozku, naraženou nebo zlomenou kost, popáleniny na ruce apod.
- Vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí

Co mají dělat rodiče, když podezření, že jejich dítě je šikanováno, přerůstá v jistotu? Oznámení ve škole může mít různý výsledek, někdy i velmi nepříznivý, Souvisí to především s nepřipraveností pedagogů na odborné řešení problému šikanování. Oba

rodiče by měli za této situace navštívit ředitele a třídního učitele. Úkolem setkání je co nejlépe pedagogy informovat o tom, co se rodiče od dítěte dozvěděli a zjistit, zda je škola schopna poskytnout odbornou pomoc. Následně mohou nastat tři situace:

1) *Škola chce pomoci, ale nemá odborné zkušenosti*

Za této situace je třeba se domluvit na okamžitém vyhledání odborníka, který by s třídním učitelem spolupracoval. Nepokoušet se o žádné neodborné zásahy a udělat ihned to, čeho je škola schopna – například přeradit dítě do vedlejší třídy.

2) *Škola spolupracuje s odborníkem*

Dobrá varianta, optimální by bylo, kdyby škola měla vlastní odborné zkušenosti. Rodič by se měl domluvit na své účasti na vytváření programu pomoci a způsobu, jakým bude informován o průběhu nápravy.

3) *Škola nejeví zájem o řešení nebo tvrdí, že problém zvládne, ale rodiče nepřesvědčí o své odbornosti*

V tomto případě má rodič kategoricky odmítnout neodborný zásah, informovat školního inspektora a požadovat odbornou pomoc. Přeradit dítě na jinou školu a zajistit jeho právní ochranu – to znamená podat stížnost na školu nebo jejího zřizovatele, že nezabezpečuje základní práva dítěte. Lze to učinit na úrovni České školní inspekce, ministerstva školství, poradny specializované na práva dětí, soudu, veřejného ochránce práv, prezidenta.

Podle situace ve škole a dalších okolností může rodič uvažovat i o *dalších opatřeních*:

- Vždy je vhodné navázat kontakt s odborníkem, nejlépe s takovým, který již má praxi v léčbě šikan.
- Navštívit rodiče agresora a pokusit se s nimi domluvit o nápravě situace,
- Zajistit ochranu dítěte na cestě do školy a domů.
- Při závažné formě šikany podat trestní oznámení na agresory na policii. Je možné podat také trestní oznámení na školu jako instituci (nebo na jejího zřizovatele), jejíž povinností je zajistit bezpečnost dítěte.
- Spojit se s orgány školy, kde mají zastoupení ostatní rodiče, a společně hledat pomoc.
- Jestliže je psychický stav dítěte špatný, lze požádat o domácí vzdělávání nebo individuální program.

Rodič se v případě šikany jeho dítěte může obracet na tyto instituce: *Linka bezpečí*, která je bezplatně k dispozici 24 hodin denně, *Bílý kruh bezpečí* jako sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti a jejich blízkým, *Občanské sdružení proti šikaně*

a *Amnesty International* v České republice. Děti, rodiče i pedagogové mohou využít i další *linky důvěry, krizová centra, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče a speciálně pedagogická centra.*

Na již zmíněnou *Linku bezpečí* se může obrátit i samo dítě a to nejen v případě šikany, ale i pokud se ocitne v jiných, pro ně obtížně zvladatelných životních situacích, včetně problémů školních, které nepříliš šťastně řešilo pomocí záškoláctví. Pomoc, kterou Linka bezpečí nabízí, spočívá v bezpečném prostoru, ve kterém se dítě může svěřit se vším, co ho tíží. Všem dětem je zaručena anonymita, nezobrazuje se jejich telefonní číslo a hovory nejsou nahrávány. U závažných případů může sehrát úlohu prostředníka, který zprostředkuje intervenci. Tedy, linka bezpečí se stává prostředníkem mezi dětským klientem a další institucí, která může vstoupit do klientova sociálního prostředí a pomoci mu s řešením jeho problému. Tehdy mohou nastat dvě situace. V případě, že klient nevystoupí z anonymity, může mu pracovník Linky bezpečí předat informace z databáze psychosociální sítě – kontakty na instituce v místech, které si klient sám určí. Volající tyto instituce dále kontaktuje sám. Pokud volající není schopen si sám zajistit odpovídající pomoc a je ochoten alespoň uvést místo, kde se nachází, může pracovník přímo během telefonátu předat základní informace odbornému vedoucímu směny, který ihned kontaktuje příslušné pracoviště – např. nemocnici, azylové zařízení, policii, orgán sociálně-právní ochrany dětí (Hellebrandová, 2005).

Na podchycení, případně řešení a zastavení záškoláctví se může podílet i tzv. *streetworker*, pokud je v dané lokalitě tato pozice zřízena. Streetworker je terénní sociální pracovník pro děti a mládež, konkrétně pro cílovou skupinu 15-26 let. Jeho pracovištěm je přirozené prostředí klientů – ulice, parky, kluby, herny, nádraží atp. Jeho úkolem je vyhledávat a kontaktovat skupiny či jednotlivce, kteří jsou stylem svého života a trávením volného času více ohroženi negativními sociálními jevy a následně jim nabídnout a zprostředkovat pomoc. Streetworker přímo v terénu poskytuje poradenství, nabízí volnočasové aktivity a instrumentální pomoc – doprovod na instituce či zprostředkování další odborné pomoci. Podobnou úlohu může pro děti romské národnosti sehrát *terénní romský pracovník*. Tuto funkci mohou zřizovat obce jako pracovní místo. Terénní romský pracovník na základě

místní znalosti pracuje s romskými rodinami dětí s výchovnými problémy, včetně záškoláků. Měl by úzce spolupracovat s místním OSPOD.

Význam pro pokles případů záškoláctví může mít i *dobrovolnická činnost*, konkrétně tzv. „*Program Pět P*“ (= přátelství, pomoc, péče, prevence a podpora). Jedná se o preventivní volnočasový dobrovolnický program pro děti ve věku 6-15 let, které jsou ohroženy sociálně-patologickými jevy. Děti jsou vytipovány např. pracovníky OSPOD, pedagogicko-psychologickými poradnami a výchovnými poradci na školách. Dobrovolníci jsou dospělí lidé starší 18 let, často studenti. Program je zaměřen na volný čas a funguje na principu kamarádského vztahu jednoho dítěte a jednoho dobrovolníka. Každá dvojice se schází na 2-3 hodiny týdně po dobu alespoň 10 měsíců. Program je v ČR realizován od roku 1996. Dosud nebyla provedena žádná studie jeho účinnosti. U amerického programu „Big Brothers, Big Sisters – který byl pro vznik „Pět P“ inspirací – bylo zjištěno, že se ve výzkumném vzorku 995 dětí o 37 % snížilo záškoláctví (Mühlpachr, 2011).

Ve školním roce 2011/2012 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy testovalo pokusné ověřování projektu *individuálního výchovného plánu*, pracovně nazývaného „*smlouvy s rodiči*“. Projekt by měl řešit negativní jevy aktuálně se v základních školách vyskytující – neplnění školních povinností, nenošení pomůcek, absenci domácí přípravy, záškoláctví, agresivitu, násilí, kyberšikanu... Individuální výchovný plán je písemná dobrovolná smlouva, dohoda s rodiči dětí, u nichž se opakovaně objevují problémy v chování, provinění proti školnímu řádu a třídním pravidlům. Tato smlouva obsahuje konkrétní úkoly a závazky pro učitele či vychovatele, rodiče a v neposlední řadě i samotného žáka, případně k ní mohou přistoupit i další instituce, jako například pedagogicko-psychologická poradna a OSPOD. Nový systém přináší formuláře, které celý proces zjednodušují a součástí je i kontrola.

Zajímavou možností, jak záškoláctví podchytit již v počátku je *elektronická třídní kniha*. Zkušenosti s tímto řešením má Základní škola v Ostrově na Karlovarsku a Gymnázium Jiřího Wolкера v Prostějově. Učitelé nosí do hodin notebooky, které jim umožní připojení k datové síti prostřednictvím WiFi a zapsání chybějících žáků. Třídní učitel poté edituje hodiny, na kterých žák chyběl ve výuce a vybírá důvod

absence. Rodiče na webových stránkách školy mohou zjistit, že jejich dítě je „za školou“ a na situaci pružně reagovat.

Co se týká nevhodných výchovných stylů v rodině, doporučuje se, aby byl rodiči upřednostňován vhodný výchovný styl, kterým je *výchovný styl demokratický*. Demokratické vedení není tak přísné jako autokratické, ale není až tak slabé jako liberální. Lze jej vymezit jako střední až slabé. Vyznačuje se respektem k druhému člověku a jeho individuálním (v případě dětí i věkovým) zvláštnostem. Rodiče dítěti nadměrně nezakazují, ale také mu vše nedovolují.

V případě extrémních projevů nevhodných výchovných stylů autokratického, zanedbávajícího a zavrhujeícího obvykle zasahuje orgán sociálně-právní ochrany dětí, který se ve spolupráci s pomáhajícími institucemi, policií a soudem snaží situaci vyřešit ku prospěchu dítěte.

Z pohledu OSPOD může být vhodným nástrojem řešení záškoláctví *komise pro sociálně-právní ochranu dětí*, kterou ve smyslu § 38 zákona o sociálně-právní ochraně dětí zřizuje starosta obce s rozšířenou působností jako zvláštní orgán. Starosta jmenuje a odvolává předsedu komise, jeho zástupce a ostatní členy komise z členů obecních zastupitelstev a fyzické osoby, které spolupracují při sociálně-právní ochraně dětí, zejména pedagogické pracovníky, psychology, zdravotnické pracovníky, zástupce pověřených osob, občanských sdružení, církví a jiných fyzických a právnických osob. Tajemníkem komise je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Komise má tyto úkoly:

- rozhoduje o vydávání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, pokud fyzická osoba nebo právnická osoba žádá pouze o pověření ke zřízení zařízení uvedeného v § 39 písm. d) (tj. výchovně rekreační tábory pro děti) a o odnětí tohoto pověření
- koordinuje výkon sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností

S ohledem na řešení záškoláctví je významné, že lze podle potřeby k jednání komise přizvat mj. dítě (je-li to přiměřené jeho věku a schopnostem) společně s rodiči či fyzickými osobami odpovědnými za výchovu, rodiče dítěte či jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu, zástupce školy, kterou dítě navštěvuje, školského,

zdravotnického nebo ústavního zařízení, dále také zřizovatele škol, soudce, státní zástupce atp.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Výzkum příčin a průběhu záškoláctví

4.1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je ověřit *nejčastější příčiny záškoláctví* dětí na základních školách.

Dále jsem si stanovil tyto cíle dílčí:

- *podat kvalitní teoretický přehled o problematice*
- *zhodnotit účinnost možností řešení záškoláctví*
- *popsat další sociálně-patologické jevy doprovázející záškoláctví*
- *porovnat četnost výskytu záškoláctví u chlapců a dívek*

4.2. Hypotézy

K dosažení výzkumného cíle jsem si vytvořil tyto hypotézy:

1. *Záškoláctví bývá často odhaleno a následně jsou použita přiměřená existující opatření.*
2. *Záškoláctví probíhá pod vlivem nevhodných vrstevníků či starších kamarádů.*
3. *K záškoláctví se obvykle vážou další sociálně-patologické jevy*
4. *Záškoláctví se dopouštějí častěji chlapci než dívky.*

4.3. Metodologie

Při zpracování této diplomové práce jsem zvolil následující metody:

- obsahovou analýzu odborné literatury (tištěné i elektronické)
- obsahovou analýzu dokumentů vedených oddělením sociálně-právní ochrany dětí
- dotazníkové šetření
- rozhovory s dětmi - záškoláky, učiteli, výchovnými poradci, policisty, soudci, pracovníky školských ústavních zařízení, pracovníky odboru školství městského úřadu

- pozorování, nejčastěji zúčastněné, při stejných aktivitách jako v předchozím bodu

4.4. Metodika

První část výzkumu je hodnocena kvantitativně. Pro realizaci *dotazníkového šetření* jsem jako *respondenty* zvolil žáky 6. a 9. tříd základních škol regionu Znojmo. Důvod takového výběru respondentů je následující: Šestý ročník povinné školní docházky bývá hodnocen jako období, ve kterém dochází vlivem nastupující puberty ke změnám chování dětí, kdy se objevují první sociálně-patologické jevy. V rámci projektu „Komplexní primární prevence“ v regionu Znojmo je školám právě pro šesté ročníky nabízen koordinátorem projektu program „Právní vědomí aneb beseda s kurátorem pro děti a mládež“. Problematika záškoláctví je obligatorní součástí tohoto programu. Využil jsem tedy svou profesi kurátora OSPOD a snadnou dostupnost respondentů. Bezprostředně před vyplňováním dotazníků jsem žáky osobně instruoval. V přestávce mezi dvěma programovými bloky jsem upřesňoval případné nejasnosti.

U žáků devátého ročníku obvykle graduji, aktuálním vývojovým obdobím podpořené, výchovné problémy. I jim je v rámci projektu „Komplexní primární prevence“ nabízen na Znojemsku stejný program, ale realizovaný preventisty Policie ČR. Zde jsem využil pro umožnění kontaktu s respondenty osobních známostí s třídními učiteli a výchovnými poradci na školách.

Výzkumným prostředím tedy byly základní školy regionu Znojmo, přičemž jsem výzkum realizoval na dvou školách ve městě Znojme a na dvou školách venkovských, abych dosáhl větší objektivitu získaných poznatků.

Za minimální *výzkumný vzorek* jsem si stanovil 100 respondentů obou věkových skupin. Dotazníkové šetření jsem realizoval na 110 žácích šestého ročníku a na 120 žácích devátého ročníku. *Analytickou jednotkou* byl tedy žák.

Dotazník se skládá ze dvou částí, kdy prvních pět otázek vyplňovali všichni respondenti, pokud uvedli, že se záškoláctví dosud nedopustili, dále již nepokračovali. V dotazníku jsem použil otázky uzavřené, výběrové, kdy žáci měli na výběr ze dvou až devíti možností, přičemž jedna z alternativ byla otázka otevřená, na kterou respondenti mohli odpovídat vlastními slovy. Otázky byly formulovány pokud možno jednoznačně a nekomplikovaně. Konečná struktura a typy otázek dotazníku vznikly na základě *předvýzkumu*, realizovaného v jedné třídě šestého a v jedné třídě devátého

ročníku. Ověřil jsem si srozumitelnost otázek a snížil jsem následně jejich počet, abych předešel únavě a nesoustředěnosti respondentů. Konečná verze je tvořena pouhými dvanácti otázkami tak, aby prostorově zabrala jedinou stránku. Pro dotazované to má příznivý psychologický efekt, podporující jejich ochotu dotazník vyplnit. Pochopitelně, takto jednoduše strukturovaný dotazník bylo možné použít pouze za situace, kdy jsem měl možnost osobního kontaktu s respondenty. Jsem přesvědčen, že tato pro mě jako výzkumníka příznivá okolnost do značné míry ovlivnila výsledky výzkumu, a že např. při pouhé distribuci dotazníků ve třídách např. třídním učitelem či výchovným poradcem by respondenti odpovídali v některých případech rozdílně. Pozitivní určitě byla také možnost osobního zaručení dodržení anonymity dotazovaných žáků a nepřítomnost pedagogů při vyplňování dotazníku.

Ve druhé části výzkumu hodnocené kvalitativní metodou jsem se věnoval tzv. *kasuistikám*. Tento pojem není dosud přesně definován, je odvozen z latinského slova *casus* (= případ, událost) ve významu prvořadý a vyčerpávající popis, analýza určitého případu, vysvětlení jeho geneze a konfrontace s ním. Podobně se v sociologii vyvinul termín „case study“, který ale neobsahuje zasahování do případu. Využil jsem *klinickou kasuistiku*, která je relativně volnou prezentací a konfrontací výsledků výchovy, výsledků vyšetření a vývinu klinického obrazu na pozadí osobní a rodinné anamnézy, s zařazením aktuálních diagnostických, prognostických, preventivních, výchovných, převýchovných a terapeutických hypotéz a *komplexní kasuistiku*, obsahující popis historie a studium i rozbor případu (Hučík & Hučíková, 2009).

V rámci výzkumu jsem provedl *obsahovou analýzu dokumentů* vedených oddělením sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu ve Znojmě, především tzv. „Om spisů“ (= ochrana mládeže). Využil jsem ve spisech obsažené znalecké posudky zpracované psychology, oznámení záškoláctví školami, zprávy škol o dětech, správní rozhodnutí odboru školství o přestupcích, rozsudky opatrovnických soudů o výchovných opatřeních atp., dále také údajů z evidence povinně vedené OSPOD, např. rejstříků. Ve dvou případech jsem použil i metodu *nezúčastněného (a následně i zúčastněného) pozorování*, kdy jsem objevil záškoláka přímo v terénu. Preferovanou byla metoda *rozhovoru*, kterou jsem obligatorně realizoval při výchovných pohovorech s dětmi – záškoláky a jejich zákonnými zástupci, při šetření v rodinách a účasti při jednání na zainteresovaných institucích (výchovné komise na škole, komise sociálně-právní ochrany dětí městského úřadu, policejní výslechy, soudní řízení o

výchovné opatření atp. V popsaných situacích jsem pochopitelně rovněž využil metodu *zúčastněného pozorování*. Při výběru kasuistik jsem se zaměřil na stejné věkové skupiny jako při kvantitativním výzkumu.

4.5. Kasuistika

V této kapitole popisuji a analyzuji pět případů záškoláctví, řešených orgánem sociálně-právní ochrany dětí v regionu Znojmo. Vybral a prezentoval jsem zde případy, které charakterizují odlišný typ záškoláctví. Úmyslně jsem se vyhnul kasuistikám týkajících se dětí romské národnosti. Tato problematika, byť významná, ale přesto rozsahem marginální, by do velké míry vedla mimo hlavní téma práce. Necítím se také být kompetentní k výzkumu v této specifické oblasti.

V kasuistikách jsou obsaženy *osobní informace*, *osobní anamnézy* a *rodinné anamnézy*. Především, že jména, bydliště a další údaje, které by mohly děti a rodiny identifikovat, jsou ve všech případech zásadním způsobem pozměněny.

4.5.1. Kasuistika č. 1 – záškoláctví žáka 1. stupně ZŠ

Základní údaje o rodině a dítěti

Miroslava S. (2001) žije v úplné rodině společně s vlastním bratrem Janem (1998) a polorodou sestrou ze strany matky Květou (1994). Rodiče jsou manželé. Rodina je problémová, má nízkou socio-ekonomickou úroveň. Obývá ve středně velké obci miniaturní starý domek, má problémy s udržením hygienického standardu. V obci žijí do určité míry izolovaně. Květa byla několik let svěřena do výchovy prarodičům ze strany matky, protože ji matka nadměrně trestala. Matka v době, kdy Miroslava byla ještě batole, rodinu na několik měsíců opustila, utekla k cirkusu hostujícímu v obci. Otec má živnostenský list, podniká v oboru dřevostavby. Matka je dlouhodobě nezaměstnaná, měla by se starat o děti a domácnost.

Průběh záškoláctví

V říjnu 2010, kdy Miroslava navštěvovala 4. ročník ZŠ v sousední obci, oznámilo vedení školy OSPOD neomluvenou absenci děvčete a současně také to, že rodiče se školou nespolupracují, nereagují na korespondenci, třídní schůzky nenavštěvují. Rovněž na opakovaná předvolání na OSPOD se rodiče nedostavili, nepodařilo se je

ani zastihnout v místě bydliště – matka pravděpodobně doma vždy byla, ale jednoduše neotevřela. OSPOD podalo podnět k zahájení řízení o přestupku na Odbor školství, kultury a památkové péče. Ani na výzvu správního orgánu se rodiče k ústnímu jednání nedostavili, bylo proto rozhodnuto v jejich nepřítomnosti a každému z nich byla uložena pokuta na samé horní hranici zákonné sazby. Situace se však nezlepšila, Miroslava i ve druhém pololetí školního roku 2010/2011 stále do školy chodila sporadicky a rodiče se školou ani OSPOD nekomunikovali. Za těchto okolností podal OSPOD podnět policejnímu orgánu k prošetření, zda ze strany rodičů nedochází k trestnému činu ohrožování výchovy dětí. V následujícím trestním řízení byli oba rodiče odsouzeni Okresním soudem ve Znojmě k podmíněným trestům. Z odůvodnění rozsudku cituji část výpovědi matky: „Obžalovaná Marta S. se hájila zejména tím, že o nechození dcery do školy s manželem vůbec nevěděli, dozvěděli se to až dodatečně. Bylo pravdou, že problémy s docházkou dcery měli i v předchozím školním roce, za což byli uznáni vinnými rozhodnutím Městského úřadu ve Znojmě. S dcerou doma situaci probrali. Ona jim na to nic neřekla, asi jí to šlo jedním uchem tam a druhým ven, Manželovi pomáhala s prací na dřevostavbách. U dcery viděla, že dělá úkoly. Podepisovala jí žákovskou knížku, měla za to, že do školy řádně chodí. Na třídní schůzky nechodili, ona do školy telefonovala. Se sociálním odborem městského úřadu spolupracují. Nyní se dcera zlepšila a na kontroly z úřadu již nejezdí. Dcera Miroslava bývala často nemocná, nebo jí bolelo břicho a zvracela. Z toho důvodu ji neposílala do školy a nepřítomnost omlouvala v žákovské knížce. Dobře jí nebyvalo dost často. Nevěděla, kde mohla nabrat těch 115 neomluvených hodin. Podle ní škola nevezala omluvenky, které jí psala sama do žákovské knížky.“

Dále uvádím úvahy soudu při zvažování viny rodičů: “Předně lze uvést, že problematika řádného plnění školní docházky není u nezletilé Miroslavy S. řešena poprvé S přihlédnutím k výše uvedenému, kdy oba obžalovaní byli seznámeni s podmínkami školského zařízení o důvodnosti omluv, kdy bylo vyžadováno potvrzení lékaře, případně předchozí souhlas, byly vypočteny absence a neomluvené absence dle předložených podkladů školského zařízení. Jednalo se o zápisy v třídní knize, případně porovnání s písemnými omluvami rodičů či lékaře. Je nutno uvést, že počet absencí je dosti vysoký a a navazuje na předchozí období, kdy pro problémy se zameškanými hodinami u Miroslavy S. byli oba obžalovaní postiženi ve správním řízení Městského úřadu ve Znojmě. Je tedy nezpochybnitelné, že absence u dítěte je a tato vyplývá z přístupu dítěte k plnění povinné školní docházky. Nejedná se o první

nedostatek, a proto je vyžadována zvýšená pozornost ze strany zákonných zástupců, tedy rodičů dítěte, což jsou v daném případě oba obžalovaní. Jsou to prvotně tito, kteří by měli vést dítě k řádné docházce do školy a minimalizovat případné absence. Pokud rodiče v posuzovaném období nerespektovali podmínky školského zařízení, dle zpráv se školou náležitě nekomunikovali a nespolupracovali, připustili, že i nadále je výrazně ohrožen slovy zákona rozumový a mravní vývoj dítěte k tomu, že mu umožnili vést zahálčivý život. Na straně dítěte jsou vytvářeny návyky, že není důvodné vždy a náležitě plnit povinnou školní docházku, což nelze obecně schvalovat. Je tedy na přístupu obou obžalovaných, byť obžalovaný Radomír S. zmiňoval, že s ohledem na jeho výkon podnikatelské činnosti má větší vliv obžalovaná Marta S., aby i nadále výrazněji působili na nezletilou k řádnému plnění školní docházky. Úmyslná forma jednání dle výroku rozsudku spočívá v tom, že oba obžalovaní i s ohledem na předchozí řízení si byli vědomi možnosti porušení zájmů chráněných trestním zákonem, pokud děti nebudou řádně docházet do školy a byli srozuměni i s případným postihem za existenci tohoto stavu. Jak již bylo zmíněno, ohrožení rozumového a mravního vývoje dítěte, umožněním zahálčivého života, soud spatřuje ve vytváření návyků, které nespočívají v řádném plnění povinné školní docházky a tedy nerespektování pravidel, která jsou na dítě kladena. To je již v takovém stupni vyspělosti, že si uvědomuje zmíněné povinnosti a obžalovaní jsou zde od toho, aby plnění těchto povinností zdůrazňovali, byly tak naplněny zákonné znaky přečinu popsaného výše ve výroku rozsudku.“

Až po odsouzení došlo u rodičů ke změně přístupu – Miroslava aktuálně školu řádně navštěvuje, nevyskytla se u ní již neomluvená absence, má zaplacené obědy i všechny náklady spojené s výukou. Na druhé straně se ale dopustila činu jinak trestného jako by byl trestný čin krádeže . odcizila známé matky mobilní telefon.

4.5.2. Kasuistika č. 2 – záškoláctví žáka 9. třídy ZŠ

Základní údaje o rodině a dítěti

Jakub H. (1995) byl vychováván v doplněné rodině společně s vlastním, o tři roky mladším bratrem. Otec dětí je albánské národnosti, žije v Rakousku, s dětmi se nestýká, Výživné matka získává příležitostně a problematicky prostřednictvím Úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí. Matka žije ve stabilním vztahu s druhem, spolu

děti nemají. Druh se přibližně od tří let věku Jakuba spolupodílel na jeho výchově, plnil prakticky úlohu otce. Jakub vždy negativně nesl protěžování mladšího bratra matkou. Matka je dlouhodobě nezaměstnaná, pobírala částečný invalidní důchod, o který po úspěšné operaci páteře přišla. Druh matky pracuje jako dělník ve stavebnictví. Rodina se potýká s nedostatkem financí, což bylo příčinou vystěhování z obecního bytu ve Znojmě a aktuálního pohybu po levných podnájmech v obcích v okolí města. Jakub byl ve věku 15 let řešen přestupkovou komisí z důvodu spáchání přestupku proti občanskému soužití – brutálně fyzicky atakoval vrstevníky.

Průběh záškoláctví

Podezření na skryté záškoláctví Jakuba OSPOD řešil na základě oznámení třídního učitele a ředitele základní školy z konce dubna 2010, ze které cituji: „Jakub H. je žákem 9. ročníku, jeho prospěch je velmi slabý, na pololetním vysvědčení měl nedostatečnou z českého jazyka, německého jazyka a fyziky. Ve třetím čtvrtletí nedošlo ke změně k lepšímu, ba naopak prospěch se zhoršuje. Do vyučování se nepřipravuje, domácí úkoly neplní, pomůcky si nenosí. Žák má zvýšenou absenci, za 1. pololetí měl 158 (sic! – poznámka autora) omluvených hodin, což je zhruba 25 % z celkového počtu vyučovacích hodin. Všechny hodiny jsou omluveny pouze matkou, neomluvená absence není. Mám podezření na skryté záškoláctví, dle mého mínění matka nechává Jakuba bezdůvodně doma. Ve třetím čtvrtletí má žák mnoho zameškaných hodin, které dosud nebyly omluveny (30.3. 6 hod., 31.3. 7 hod., 6.4. 6 hod., 7.4. 7 hod., 21.4. 2 hod., celkem 28 hodin). Po každém mém telefonickém kontaktu mi matka sdělí, že synovi „bylo špatně“. V 1. Pololetí byl Jakobovi udělen 3. stupeň z chování především pro nevhodné a drzé chování k vyučujícím, nezájem o školní povinnosti. Výše jmenovaný byl veden v PPP pro poruchy učení, ale on sám ani matka neprojeví zájem dále navštěvovat poradnu a zlepšit školní výsledky a samostatnou přípravu do školy, proto mu byla integrace ukončena. V současné době poradnu nenavštěvuje. Matka školu nenavštěvuje, neinformuje se o synově prospěchu, ani ho neomlouvá v případě jeho časté nepřítomnosti. Vždy musím telefonicky matku kontaktovat, abych se dozvěděl, co je s Jakubem.“

Při pohovoru matka uvedla, že syn si od přijetí na SOU prakticky dělá co chce, nerespektuje ji a nevidí nutnost základní školu navštěvovat. Ani po intervenci kurátora nedošlo ke zlepšení. Proto byl podán podnět k soudu k zahájení řízení o výchovné opatření a s ohledem na masivní počet zameškaných hodin – který do konce školního roku strmě narostl – byl podán podnět na odbor školství, tělovýchovy a památkové

péče k zahájení přestupkového řízení s matkou. Zde byla matka shledána vinnou ze spáchání přestupku na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 odst. 1) zák. č. 200/1990 Sb. a porušení ustanovení § 22 odst. 3) písm. a) zák. č. 561/2004 Sb., školského zákona, ve znění pozdějších předpisů. S ohledem na to, že matka se snažila spolupracovat na nápravě a s přihlédnutím k sociální situaci rodiny, bylo matce správním orgánem uloženo pouze napomenutí.

Přes aktivity OSPOD (stálé návštěvy v rodině, zajištění psychologické pomoci) a zahájená řízení Jakub školu i nadále víceméně nenavštěvoval a povinnou školní docházku dokončil s trojkou s chování a nedostatečnými. Na učiliště v září sice nastoupil, ale po několika dnech tam přestal docházet a později bylo jeho studium ukončeno.

Záškoláctví na základní škole bylo pro Jakuba velmi pravděpodobně spouštěčem protiprávního jednání – v průběhu hlavních školních prázdnin se dopustil série trestné činnosti proti majetku, začal užívat návykové látky, zejména alkohol, THC a později také pervitin.

4.5.3. Kasuistika č. 3 – záškoláctví dospívající dívky

Základní údaje o rodině dítěti

Nad'a H. vyrůstala v neúplné, problémové rodině společně s mladším vlastním bratrem Tiborem a malým nevlastním bratrem Martinem. Rodiče se rozvedli v útlém věku Nad'i a Tibora, otec se odstěhoval do místa svého trvalého pobytu na Slovensku. Ačkoli původně o kontakt s dětmi jevil zájem a o věci jednal i Okresní soud ve Znojmě, prakticky ke styku dětí s otcem nedocházelo. Matka má další dítě, syna Martina, s přítelem, který s rodinou nežil a se synem se vůbec nestýká, nepodílí se na jeho výchově. Rodina původně žila společně s dědečkem ze strany matky, několikrát se z důvodu finančních problémů a dluhu na nájemném a energiích stěhovala. Rodina byla sledována OSPOD téměř od narození Nad'i, neboť bylo ze strany spoluobčanů poukazováno na špatnou péči o ni. Je pravdou, že udržování domácnosti včetně nejzákladnějších zásad hygieny činilo matce vždy obtíže. Matka je simplexní, postižena logopedickou vadou, která byla geneticky přenesena na všechny děti. Také se ráda napije alkoholických nápojů. Nad'a trpí chronickým onemocněním, v jehož důsledku dochází k nedostatečnému zadržování stolice. Navštěvovala základní a

praktickou školu, kde dosahovala dobrých výsledků, často však chyběla z důvodu nemoci. Tato absence byla matkou řádně omluvena.

Průběh záškoláctví

Problémy se záškoláctvím započaly až v osmé třídě, ve školním roce 2009/2010, kdy škola oznámila OSPOD masivní neomluvenou absenci dívky. Matka nechávala dceru doma údajně kvůli nemoci, ale její nepřítomnost řádně neomlouvala. Proto se škola obrátila na OSPOD. Se sociálními pracovníky a kurátorem matka spolupracovala velmi neochotně, byla verbálně útočná. Stěhováním, které OSPOD neoznamoval, stěžovala kontakt s rodinou. Na podnět OSPOD bylo záškoláctví Naděi projednáno v přestupkovém správním řízení na Odboru školství, kultury a památkové péče Městského úřadu Znojmo a matce byla uložena pokuta. V devátém ročníku však záškoláctví pokračovalo. K nárůstu neomluvených absencí došlo poté, co dívka jako patnáctiletá započala pohlavní život. Záhy totiž otěhotněla. Matka nedbala na výzvy školy k řešení situace se záškoláctvím, kterou ona viděla jako vyřešenou. Těhotenství Naděi bylo rizikové. Škola oznámila masivní absenci, včetně neomluvené – věc byla dokonce medializována v místním tisku. Na podnět OSPOD se přístupem matky k povinné školní docházce zabýval ve zkráceném trestním řízení Okresní soud ve Znojmě. Z jím vydaného trestního příkazu cituji: „...je vinna, že nejméně od měsíce září roku 2010 do konce měsíce června 2011 v obci H., okres Znojmo a jinde umožnila vést zahálčivý život své nezletilé dceři Nadě H., nar. 1.1.1995, zejména tím, že nedohlížela na její školní docházku a přípravu do školy, z čehož jí vznikaly ve školním roce 2010/2011 na základní škole a praktické škole v H., kde navštěvovala osmou třídu, značné absence, které často omlouvala pro nemoc, kdy omluvenky nebyly podloženy zprávou ošetřujícího lékaře, a to v rozsahu 848 hodin, kdy z toho bylo 260 hodin neomluvených, čímž přímo vytvořila podmínky pro vznik nežádoucích návyků a sklonů u nezletilé, a to přesto, že byla pro podobné jednání pokrývající školní rok 2009/2010 Městským úřadem Znojmo, Odborem školství, kultury a památkové péče pod sp. zn. XY dne 17.11.2011 uznána vinnou ze spáchání přestupku na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb., kdy jí byla uložena pokuta ve výši 1.000 Kč, kdy toto rozhodnutí nabylo právní moci dne 5.2.2011, tedy – úmyslně ohrozila rozumový a mravní vývoj dítěte tím, že mu umožnila vést zahálčivý život a pokračovala v páčání takového činu po delší dobu, čímž spáchala přečin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odstavec 1 písmeno b), odstavec 3 písmeno b) trestního zákoníku a odsuzuje se podle § 201

odstavec 3 trestního zákoníku s přihlédnutím k § 314e odstavec 2 trestního řádu, za použití § 53 odstavec 2 trestního zákoníku, § 62 odstavec 1 trestního zákoníku k trestu obecně prospěšných prací. Podle § 63 odstavec 1 trestního zákoníku se tento trest ukládá ve výměře 150 (jednostopadesát) hodin.“

Nad'a porodila dceru, s matkou, sourozenci a přítelem se odstěhovala do místa dalšího nájmu. Soužití je problematické. Přítel Nad'i nedokončil odborné učiliště, nepracuje. Ekonomická situace rodiny je nadále špatná. Aktuálně se záškoláctví začal dopouštět i vlastní bratr dívky Tibor. Nejmladší člen rodiny, polorodý bratr Nad'i Martin, je masivně logopedicky zanedbán. OSPOD aktuálně s rodinou intenzivně pracuje.

4.5.4. Kasuistika č. 4 – záškoláctví cizího státního příslušníka

Základní údaje o rodině a dítěti

Členové rodiny jsou vietnamské národnosti, v České republice mají otec a syn tzv. trvalý pobyt cizince, matka zůstala v domovině. Otec a matka nejsou sezdáni. Otec je podnikatelem, provozuje stánkový prodej v příhraniční oblasti. Podrobnější informace o rodině se, s ohledem na určitou tradiční uzavřenost vietnamské komunity vůči majoritě a úřadům zejména, jakož i na krátkou dobu práce s rodinou, nepodařilo OSPOD shromáždit.

Průběh záškoláctví

Orgán sociálně-právní ochrany dětí se začal rodinou zabývat v lednu 2011 na základě poněkud pozdního sdělení ředitele základní školy, že nezletilý Tuan T. má 185 (sic!) zameškaných neomluvených hodin. Souběžně ředitel školy uvedl adresu rodiny a zdůraznil, že na písemné výzvy školy otec nereaguje a žák bývá spolužáky viděn při pohybu městem. Žádal okamžitou nápravu, neboť spolužáci mají v Tuanovi špatný příklad. Upozornění ze strany kurátora pro děti a mládež na nedodržení správného postupu školy vedlo ke stížnosti ředitele školy na tohoto pracovníka jeho nadřízenému. Při šetření OSPOD bylo zjištěno, že škola sdělila nesprávnou adresu bydliště rodiny, čímž se vysvětlila i školou deklamovaná nemožnost doručení písemností. Na výzvu OSPOD se otec i syn dostavili k jednání, přítomna byla i členka vietnamské komunity, která otci simultánně tlumočila. Při pohovoru vyšlo najevo, že syn byl „dovezen“ do české republiky jako pracovní síla pro stánkový prodej. Otec nechápal, že ač syn již věkově do základní školy nepatří, nemá ukončenou povinnou

školní docházku a z důvodu naší platné právní úpravy musí školu navštěvovat ještě v příštím školním roce. Přes intervenci OSPOD záškoláctví Tuana pokračovalo a zvrát nastal až po projednání věci v přestupkovém řízení na Odboru školství, tělovýchovy a památkové péče Městského úřadu Znojmo. Zde byl otec shledán vinným a byla mu uložena pokuta ve výši 2.000 Kč. Z odůvodnění rozhodnutí vyjímám: „Správní orgán zahájil z úřední povinnosti ve smyslu ust. § 67 odst. 1) zák. č. 200/1990 Sb., řízení ve věci přestupku na úseku školství a výchovy mládeže podle § 31 odst. 1) zák. č. 200/1990 Sb., na základě podnětu odboru sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, z něhož vyplývá, že se přestupku měl obviněný dopustit zanedbáním péče o povinnou školní docházku svého nezl. syna Tuana T., nar. xx, bytem xx. Ve školním roce zameškal syn Tuan T. 399 hodin bez řádné omluvy proti všem právním předpisům a řádu základní školy. Ačkoliv byl otec školou opakovaně upozorňován na to, že jako zákonný zástupce musí zajistit řádné plnění povinné školní docházky, nezjednal nápravu. K nápravě došlo až po ústním projednání přestupku u správního orgánu, jak bylo telefonicky třídním učitelem sděleno.

Odbor školství, kultury a památkové péče při rozhodování o vině obviněného Vo T. hodnotil skutečnosti a důkazy uvedené v průběhu přestupkového řízení jednotlivě i ve vzájemné souvislosti a dospěl k závěru, že jednání jmenovaného popsané ve výroku rozhodnutí naplňuje zákonné znaky přestupku (§ 2 odst. 1) přestupkového zákona), a lze je právně kvalifikovat jako přestupek podle § 31 odst. 1) zák. č. 200/1990 Sb., neboť nezajistil řádnou docházku nezl. syna do školy i přes opakované upozornění školy a kurátora pro mládež, že jako zákonný zástupce je povinen zajistit řádné plnění povinné školní docházky. Tímto obviněný porušil povinnost stanovenou v ust. § 22 odst. 3) písm. a) zákona č. 561/2004 Sb., kdy zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení.

K otázce zavinění správní orgán uvádí, že u daného jednání stačí zavinění z nedbalosti dle ust. § 3 odst. 4) zák. č. 200/1990 Sb., kdy přestupek je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel buď věděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že tento zájem neporuší ani neohrozí nebo sice nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ale vzhledem ke svým osobním poměrům dané vědět měl a mohl. V daném případě má správní orgán za to, že je prokázáno minimálně zavinění

z nedbalosti, kdy obviněný Vo T. měl a mohl vědět, že svým jednáním může způsobit škodlivý následek.

Správní orgán při stanovení druhu a výměry sankce za spáchaný přestupek posuzoval kritéria uvedená v ust. § 11 odst. 1) písm. b) a § 31 odst. 2) zák. č. 200/1990 Sb., kdy hodnotil význam chráněného společenského zájmu, proti kterému mířilo jednání jmenovaného, formu zavinění a osobu obviněného, kdy přihlédl zejména k tomu, že obviněný se dopustil přestupku opakovaně a rozhodl uložit pokutu při horní hranici zákonné sazby.“

Po zbytek školního roku 2010/2011 Tuan do školy řádně chodil, jakož i začátkem následujícího školního roku. Následně se však v dalším školním roce situace opakovala – v dubnu 2012 oznámil na OSPOD nový ředitel stejné školy, že Tuan má 182 (sic!) neomluvených hodin. Následně jednání kurátora s otcem a synem již bylo směřováno k důraznému vysvětlení, že nezbývá než podat podnět k zahájení trestního řízení. Otec velmi dobře chápal, že pro cizince může být součástí trestní sankce i vyhoštění ze země. Žádal o poskytnutí šance k nápravě. Skutečně v dalším období již Tuan školu řádně navštěvoval a v červnu 2012 ukončil povinnou školní docházku.

4.5.5. Kasuistika č. 5 – záškoláctví sourozenců

Základní údaje o rodině a dětech

Úplná, problémová rodina nyní se čtyřmi dětmi – Milenou (1992), Danou (1993), Radkem (1996) a Svatavou (2005), páté dítě, Sylva (2001) v roce 2010 zemřela z důvodu onkologického onemocnění. Rodina užívá starý dům, na začátku práce OSPOD s rodinou byly bytové podmínky, zejména co se týče hygieny, dosti neúnosné. Rodiče jsou manželé. Otec má po prodělané mozkové příhodě potíže s vyjadřováním, příležitostně pracuje v zemědělství. Matka se po celý život stará o děti a domácnost, ve vztahu je výrazně dominantní. Výstižně osobnosti rodičů přibližuje soudně znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie, zadaný soudem za účelem posouzení odborných aspektů další výchovy nezletilých dětí: „Matka dětí je osobností chudě diferencovanou (jednodušší), rozumově při dolním pásmu průměru. Vykazuje evidentní psychodiagnostické i klinické znaky osobnosti poruchové – zejména ve smyslu nerovnováhy mezi chováním a převládajícími společenskými normami (rysy tzv. dissociální), ale vykazuje i rysy zvýšené pohotovosti k emoční dráždivosti či nižší

emoční stabilitě (rysy tzv. emočně nestabilní), jakož i výraznou osobnostní nezralost ve smyslu snížené postojové korigovatelnosti. Má výraznou tendenci ke svádění viny na jiné a k poskytování plauzibilních racionalizací pro své chování, které ji přivádí do konfliktů se společnostmi. Má sníženou schopnost prožívat vinu a učit se zkušenostmi, jakož i z trestu. Je málo zodpovědná vůči společenským normám, pravidlům a závazkům. Vzhledem k tomu, že disponuje relativně vyšší intelektovou výkonností a výřečností než otec dětí, je relativně lépe než otec dětí způsobilá se navenek stylizovat v sociálně žádoucnějším obraze. Má výrazný sklon zastírat problémy, popírat i podložená fakta a tím znemožňovat řešení cestou změny svých chybných postojů a rozhodnutí, když trvá na tom, že takové chyby neudělala. V takové situaci je i pro příslušné instituce obtížné nabízet pomoc, když optikou posuzované viděno – není s čím pomáhat, posuzovaná proklamuje, že vše dělá výborně a druzí ji neoprávněně kritizují a komplikují jí život. Vztah matky k dětem je nepředstíraně kladný. Její výchovné řízení či vedení je slabé, nedůsledné, spíše než co jiného kamarádké než vpravdě celostně rodičovské – což k neprospěchu věci považuje sama mylně za svůj vklad. Množina rodičovské role podmnožinu kamarádké role v sobě většinou přirozeně obsahuje, je však ve svém celku bohatší a košatější, rodič nemůže být pouze či převážně jen „kamarád“, rodič musí mít své výchovné cíle, k nimž děti vede, ať již tak či onak, tou či onou cestou. Je podstatou rodičovského vztahu, že není symetrický (tak jako vztahy kamarádké či přátelské)! Tuto danost matka dětí nechápe či prezentuje dosud z valné míry jen formálně – respektive teoreticky, na verbální rovině, ji dovedně a mnohdy až působivě podává, její praktická realizace však bohužel značně vázne (což dokazuje celý dosavadní dlouholetý vývoj posuzovaného případu).

Otec dětí je osobností jednoduchou (chudě diferencovanou), rozumově již lehce subnormní. Vykazuje výrazné psychodiagnostické i klinické znaky osobnostně poruchové, přičemž v popředí je zejména emoční nestabilita, nevyzrállost, jakož i některé rysy dissociální. Osobnostně či povahově se tedy otec dětí blíží matce dětí, je však s ohledem na vyšší míru emoční nestability a simplicity (jednoduchosti) osobnosti ještě mnohem méně postojově korigovatelný než matka dětí, více konfliktogenní, dráždivější a útočnější a stejně jako matka dětí je extrapunitivní (příčiny svých problémů spatřuje v okolí, nikoliv v sobě). I jeho výchovné vedení dětí je slabé, nedůsledné. Základní příčina opětovného selhání rodičů k řádnému vedení dětí, zejména pokud jde o docházku do školy, je v poruchových osobnostech obou rodičů, když tito značně jednostranně využívají svých práv, avšak neuvědomují si již

vždy, že vůči společnosti a především vůči svým dětem mají i určité povinnosti a jistou zodpovědnost, např. právě zajišťovat řádnou školní docházku dětí. Problém školní docházky svých dětí vnímají oba rodiče zcela zúženě a inadekvátně pouze jen jako problém neomluvených či omluvených hodin, což je hledisko značně zavádějící, vágní a nepodstatné, víme-li, že je v kompetenci rodičů psát školní omluvenky pro své děti.“

Součástí výše uvedeného znaleckého posudku je i znalecký konzultační úkon z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, ze kterého cituji: „Zjištěná porucha osobnosti matky má částečný negativní vliv na výchovné předpoklady posuzované. Tato porucha osobnosti způsobuje, že posuzovaná nezletilým dětem nevytváří dostatečně podnětné a strukturované výchovné prostředí. Výchovný přístup je nesoustavný a měnlivý – pod vlivem aktuálního emočního vyladění (dochází k pro nezletilé k nepochopitelným a výchovně závadným změnám postojů ke stejným jevům). Posuzovaná je ve výchově vzhledem ke své osobnostní nezralosti neadekvátně tolerantní a k výchovným úkolům přistupuje místy z pozice dítěte-nikoliv dospělého. Zjištěná porucha osobnosti u matky má negativní vliv též na rozvoj osobnosti nezletilých. Platí totéž, co je uvedeno u výchovných předpokladů. Pro vývoj osobnosti nezletilých dětí je navíc závadný negativní osobní příklad, neboť chování a jednání rodiče je nevědomě bráno nezletilými dětmi za příklad, napodobováno a dochází k jeho zpevňování a zařazení do trvalých osobnostních projevů. Vzhledem k výchovné problematičnosti nezletilých dětí je tento negativní vzor chování obzvláště nevhodný. Opakované selhání posuzované v roli matky, kdy nezajistila pravidelnou školní docházku nezletilých dětí a ještě ji vědomě tolerovala, se zákonitě odvíjí od výše zmíněných hendikepů ve výchovných předpokladech a negativním vlivu na vývoj osobnosti nezletilých. Posuzovaná není ochotna a schopna přijmout a poznat chyby, není schopna se z těchto chyb poučit a korigovat své jednání. Vzhledem ke své nezralosti a místy dětskému přístupu k roli dospělého rodiče nechápe do hloubky závažnost zanedbávání školní docházky. Nadměrně a věku nepřiléhavě se vcitíuje do nechuti nezletilých docházet do školy a přijímá nezdravou a sociálně maladaptivní logiku záškoláka – pokud je absence oficiálně omluvena, je vše v pořádku. U posuzované nebyly zjištěny známky duševní choroby v užším slova smyslu-psychózy, nebyly zjištěny ani známky závažné poruchy nálady ve smyslu depresivní či manické poruchy, nebyly prokázány známky závislosti na alkoholu či jiných návykových látkách, intelektové schopnosti posuzované jsou nedefektní, dosahují úrovně průměru,

zjištěna byla jen mírná psychopatie ve struktuře osobnosti – anomální, méně vyzrálá osobnost s rysy histrionskými.

Zjištěná porucha osobnosti otce částečně snižuje jeho výchovné předpoklady. Tato porucha osobnosti způsobuje, že posuzovaný podobně jako jeho manželka nezletilým dětem nevytváří podnětné a strukturované výchovné prostředí. Výchovný přístup posuzovaného k nezletilým dětem je nesoustavný. Posuzovaný je (vzhledem ke své osobnostní nezralosti) – podobně jako jeho manželka (i když v menší míře) – ve výchově nezletilých dětí neadekvátně tolerantní. Nepřiměřené absence ve školní docházce (a toleranci vůči nim) nechápe jako závažný hendikep pro další duševní vývoj svých nezletilých dětí. Nedostatečně si též uvědomuje svoji zodpovědnost jako výchovného vzoru pro své nezletilé děti. Pro rozvoj osobností nezletilých dětí platí u otce stejná rizika, jaká jsou uvedena u výchovných předpokladů. Opakované selhání posuzovaného v roli otce doplňuje a prolíná se selháními matky nezletilých dětí. Selhání posuzovaného jsou dána jeho nedostatky ve výchovných předpokladech a negativním vlivu na vývoj osobnosti nezletilých. Posuzovaný shodně s matkou nezletilých dětí není ochoten a přijmout, že se dopouští závažných výchovných chyb a zanedbání. Není proto schopen se z těchto chyb poučit a korigovat své jednání. Vzhledem k impulzivnímu typu emočně nestabilní poruchy osobnosti reaguje na nápravné snahy státních orgánů a školy nepřátelsky a úkorně. Intelektové schopnosti otce jsou nedefektní, avšak podprůměrné, u posuzovaného nebyly zjištěny známky duševní choroby v užším slova smyslu-psychózy, nebyly zjištěny ani známky závažné poruchy nálady ve smyslu depresivní poruchy nebo manické poruchy, u posuzovaného též nebyly prokázány příznaky závislosti na alkoholu či jiných návykových látkách. Nejvýznamnější psychopatie byla zjištěna ve struktuře osobnosti posuzovaného, posuzovaný je stížen impulzivním typem emočně nestabilní poruchy osobnosti s doprovodnými rysy dissociálními, osobnost posuzovaného je navíc značně jednoduše strukturována a je výrazně nevyzrálá.“

Průběh záškoláctví

Záškoláctví dětí v rodině je řešeno od roku 2005 (sic!) doposud. Na základě masivního záškoláctví Mileny, Dany a Radka bylo Okresním soudem ve Znojmě nařízeno dne 18.1.2006 předběžné opatření, kterým se jmenované děti předaly do péče dětského diagnostického ústavu. O průběhu záškoláctví výmluvně vypovídá odůvodnění tohoto předběžného opatření: „Návrhem ze dne 17.1.2006 navrhl Městský úřad ve Znojmě vydání předběžného opatření ve výroku specifikovaného a

k odůvodnění uvedl, že úřad s rodinou nepřetržitě a intenzivně pracuje od roku 2002. Po celou dobu přetrvávají závažné problémy se školní docházkou všech školou povinných dětí. V rodině byla realizována celá řada dostupných opatření s cílem přimět rodiče k zajištění plnění školní docházky, nad dětmi byl soudem stanoven 13.7.2004 dohled, v rámci trestního stíhání byl rodičům uložen trest odnětí svobody pro trestný čin ohrožování mravní výchovy dětí, jehož výkon byl podmíněně odložen. Situace v rodině, pokud jde o školní docházku dětí, je velmi závažná a významně ohrožuje další všestranný a příznivý vývoj dětí. Škola se na úřad opakovaně obrací se žádostmi o pomoc při řešení nezvykle vysoké absence dětí ve škole. Nezletilé dcery jsou žákyněmi základní školy xy, obě nebudou v pololetí klasifikovány z převážné většiny předmětů, Milena má za listopad 107 omluvených a 12 neomluvených hodin, za prosinec minulého roku 22 omluvených a 37 neomluvených hodin. Nezletilá Dana má v měsíci prosinci 56 hodin neomluvených, ve škole v tomto měsíci byla jen tři dny, 13 dnů ve škole chyběla a zbytek pokryly školní prázdniny. V listopadu pak chyběla nejméně 17 dnů z 21 dnů, v nichž probíhala výuka. Obě dcery jsou výukově zanedbané a při současném přístupu rodičů ke školní docházce je téměř nemožné dohnat probíranou látku. Rodiče nerespektují povinnost děti ve škole včas omlouvat, omluvenky dodatečně sami dopisují, zápisy rodičů v omluvených listech nejsou v převážné většině případů v souladu se záznamy příslušných lékařů. V jedné ordinaci, kterou měla nezl. Milena navštívit ve dvou případech, není dívka vůbec vedena. Nezl. Radek přes opakovaná upozornění nemá zajištěnou potřebnou logopedickou péči, jde o téměř desetiletého chlapce, jehož řeč je katastrofálně zanedbaná. Pro opakované drobné krádeže ve škole mu byla udělena důtka třídního učitele. I Radek ve škole často chybí, byl omluven matkou, která sdělila, že měl chřipku, ošetřující lékař o podobném stavu nic nevěděl. Rodiče se školou obtížně komunikují, jsou podezřívaví, verbálně útočí, vyhrožují stížnostmi a některým vyučujícím ze základní školy xy opakovaně vyhrožovali fyzickým napadením. Rodiče nejsou ochotni přijmout pomoc, nereagují žádoucím způsobem ani na přijatá opatření a sankce. Do rodiny nejsou pro neomluvené hodiny dětí poskytovány dávky sociální péče. V rodině vyrůstá celkem 5 dětí, z toho dvě nejmladší Sylva a Svatava nejsou školou povinné. Při posledním šetření dne 5.1.2006 bylo zjištěno zhoršení stavu bytových i přilehlých prostor rodinného domku, byly pořízeny obrazové snímky. V domě je vlhko, v ovzduší je cítit zatuchlina, stěny místností jsou v některých místech pokryty plísní. Obydlí je vybaveno mnoha elektrickými spotřebiči

s nedávným datem výroby. Bytové poměry rodiny nejsou plně vyhovující, ale v případě rodiny S. to není považováno za problém, který by vedl k podání návrhu. Nejzávažnějším problémem je školní docházka dětí, která může zásadním způsobem ovlivnit jejich budoucnost. Rodiči praktikovaná výchova vykazuje naprosto zásadní nedostatky, ohrožující příznivý vývoj dětí. Rodiče prezentují vzornou péči o děti, s narůstajícím počtem dětí však situaci stále méně zvládají. Nařízený dohled realizovaný oddělením sociálně-právní ochrany dětí je neúčinný. Rodiče se nesnaží o nápravu, existenci problémů popírají a obviňují zainteresované instituce ze lži. Děti jsou výchovnými postupy rodičů výrazně poznamenány, je jim umožněno vedení zahálčivého způsobu života. Příkladem zanedbávajícího výchovného vedení je nezl. Milena, která byla dle vyučujících disponována ke zvládnutí minimálně střední školy, nyní má převahu nedostatečných, s výraznou výukovou zanedbaností a hrozí jí opakování ročníku.“

V ústavním zařízení děti pobýly jen krátce, záhy byly soudně svěřeny do výchovy prarodičů ze strany otce. Následně došlo v rámci možností za značného úsilí OSPOD ke stabilizaci poměrů u rodičů, takže soud vrátil děti do jejich péče a nad jejich výchovou nařídil dohled. K prognóze výchově dětí v rodině se soudní znalec v té době vyjádřil takto: „Nelze očekávat podstatnou či převratnou změnu osobnostních vlastností ani u jednoho z rodičů. Současné projednání věci bude mít s větší mírou pravděpodobnosti pouze ten následek, že náprava bude fungovat po nějakou dobu a poté pravděpodobně vše začne sklouzávat, ať již pomaleji či rychleji, do již známých méně či více závažných problémů. Z psychologického hlediska nicméně nelze aktuálně doporučit s ohledem na kladné vazby dětí k sobě navzájem a rovněž k rodičům ústavní péči, toto doporučení by bylo příliš tvrdé – zejména k dětem (když totiž problém je primárně v rodičích, ne v dětech!). Lze aktuálně doporučit, dát rodičům jakousi poslední příležitost či šanci (avšak vskutku již poslední), aby si splnili své zcela základní povinnosti ohledně řádné školní docházky dětí (tato jejich povinnost má i druhou stranu mince, dotýká se současně i práv jejich dětí na vzdělání).“

V dalším období byla školní docházka u Mileny a Radka v pořádku, takže dohled mohl být zrušen. Neomluvenou absenci však měla Dana, rodiče dosáhli toho, že dcera začala navštěvovat jinou školu a téměř půl roku bylo vše v pořádku. V roce 2009 onemocněla dcera Sylva, matka s ní velmi často pobývala na onkologických pracovištích v Brně a v Praze. Brala s sebou dceru Danu, kterou ve škole

neomlouvala. Škola velmi dlouho s ohledem na tíživou situaci v rodině tento stav tolerovala. Ke změně však nedošlo ani poté, co Sylva nemoci podlehla. Dana se zcela odnaučila chodit do školy. Rodiče se školou vůbec nekomunikovali, před OSPOD se zapírali. Situaci se snažila pozitivně ovlivnit nejstarší dcera Milena, studující v té době střední školu, ale ani jí se nepodařilo sestru Danu přesvědčit, aby do školy docházela. Matka s ní navštěvovala různá lékařská pracoviště, falšovala lékařské omluvenky. Bylo vysloveno podezření, že matka trpí Münchhausovým syndromem v zastoupení. Zbýval poslední půlrok do doby, kdy Dana dosáhne splnění povinné školní docházky. Rodiče nebyli schopni zajistit ve spolupráci se školou ani nastavení individuálního učebního plánu. Pouze jednou se kurátorovi OSPOD podařilo Danu zastihnout při pohybu venku a „dovléci“ jí do ředitelny školy. Částečný zvrát nastal až poté, co OSPOD podal již potřetí podnět k trestnímu stíhání rodičů. Dana ukončila v 7. ročníku (sic!) jako masivně školsky zanedbané dítě povinnou školní docházku, ani si nepodala přihlášku na nějaké učiliště. Otec byl v trestním řízení vyviněn, neboť státní zástupce posoudil jeho výchovný vliv na dceru jako slabý, zcela eliminovaný vlivem matky. Matka byla následně potřetí pravomocně odsouzena k podmíněnému trestu odnětí svobody. V její zkušební době se záškoláctví, opět pod vlivem matky, dopouštěl syn Radek. Přes okamžitou intervenci OSPOD u něho došlo k rozsáhlejšímu záškoláctví. Matka byla nepravomocně uznána vinnou z přestupku na úseku školství, aktuálně je věc v odvolacím řízení u orgánu druhého stupně. Pokud bude matka shledána vinnou pravomocně, bude to důvodem jejího neosvědčení se ve zkušební době a přeměnou podmíněného trestu v trest nepodmíněný. Bez ohledu na výsledek sankčních věcí je třeba konstatovat, že nejmladší dceři Svatavě matka vyřídila roční odklad z povinné školní docházky. Analogicky se tedy dají očekávat v blízké budoucnosti problémy se zajištěním řádné školní docházky i u tohoto nejmladšího dítěte v rodině. Prognóza znalce ze závěru znaleckého posudku se tedy naplnila.

5. Vyhodnocení výsledků výzkumu

5.1. Výsledky a vyhodnocení kvantitativního výzkumu - dotazníkového šetření

Výzkum v 6. ročnících základních škol

Celkový počet respondentů 110, z toho 58 chlapců, 52 dívek.

Klíčové otázky dotazníku a odpovědi na ně:

Záškoláctví jsem se již:

dopustil(a)	12 (z toho 10 chlapců, 2 dívky)
nedopustil(a)	98

Jít za školu byl nápad:

můj	3
spolužáka	6
někoho jiného	3
(vypsát)	(kamaráda, kamarádky mimo školní třídu)

Mé záškoláctví bylo v rozsahu:

nejvýše jedna vyučovací hodina	7
nejvýše jeden školní den	5
větší než jeden školní den	0

Jak jsem záškoláctví kryl(a)?

napsal(a) jsem si omluvenku sám	3
napsal(a) mi omluvenku kamarád(ka), sourozenec	2
omluvili mě rodiče	4
omluvili mě prarodiče	2
zajistil(a) jsem si lékařské potvrzení	0
nijak jsem to neřešil(a)	1
jiným způsobem (vypsát)	0

Důvodem mého záškoláctví byl:

strach ze zkoušení, písemky	8
strach ze spolužáků	0
obava z učitele	1
schválnost vůči rodičům	0
chtěl(a) jsem si udělat příjemný, volný den	3
něco jiného (vypsát)	0

Jakou činnost jsem za školou vyvíjel(a)?

(pozn.: Protože zde mohlo pochopitelně dojít ke kumulaci dvou či více činností, byli respondenti instruováni, aby uvedli činnost, kterou považovali v průběhu záškoláctví za hlavní.)

učil(a)se	0
hrál(a) hry na počítači	3
toulal(a) se po městě	4
nakupoval(a)	1
kouřil(a) cigarety	4
pil(a) alkohol	0
užívala(a) drogy	0
páchal(a) protiprávní činnost	0
něco jiného (vypsát)	0

Kdo, nebo co, měl(o) na mě největší vliv, že jsem se záškoláctví již nedopustil(a)?

rodiče	6
spolužák	0
kamarád	0
sourozenec	0
učitel	2
výchovný poradce školy	2
ředitel školy	0
sociální pracovník, kurátor	2
psycholog, rodinný terapeut	0
někdo jiný, jiná událost - vypsát	0

Výzkum v 9. ročnících základních škol

Celkový počet respondentů 120, z toho 61 chlapců, 59 dívek

Klíčové otázky dotazníku a odpovědi na ně:

Záškoláctví jsem se již:

dopustil(a) 31 (z toho 21 chlapců, 10 dívek)

nedopustil(a) 89

Jít za školu byl nápad:

můj 12

spolužáka 15

někoho jiného 4

(vypsat) (kamaráda, kamarádky či přítele, přítelkyně mimo školní třídu)

Mé záškoláctví najevo:

vyšlo 21

nevyšlo 10

Mé záškoláctví bylo v rozsahu:

nejvýše jedna vyučovací hodina 2

nejvýše jeden školní den 13

větší než jeden školní den 16

Jak jsem záškoláctví kryl(a)?

napsal(a) jsem si omluvenku sám 8

napsal(a) mi omluvenku kamarád(ka), sourozenec 5

omluvili mě rodiče 7

omluvili mě prarodiče 2

zajistil(a) jsem si lékařské potvrzení 4

nijak jsem to neřešil(a) 5

jiným způsobem (vypsat) 0

Důvodem mého záškoláctví byl:

strach ze zkoušení, písemky	9
strach ze spolužáků	1
obava z učitele	3
schválnost vůči rodičům	1
chtěl(a) jsem si udělat příjemný, volný den	17
něco jiného (vypsát)	0

Jakou činnost jsem za školou vyvíjel(a)?

(pozn.: Protože zde mohlo pochopitelně dojít ke kumulaci dvou či více činností, byli respondenti instruováni, aby uvedli činnost, kterou považovali v průběhu záškoláctví za hlavní.)

učil(a)se	0
hrál(a) hry na počítači	9
toulal(a) se po městě	3
nakupoval(a)	2
kouřil(a) cigarety	8
pil(a) alkohol	5
užívala(a) drogy	2
páchal(a) protiprávní činnost	2
něco jiného (vypsát)	0

Kdo, nebo co, měl(o) na mě největší vliv, že jsem se záškoláctví již nedopustil(a)?

rodiče	10
spolužák	1
kamarád	0
sourozenec	0
učitel	9
výchovný poradce školy	6
ředitel školy	0
sociální pracovník, kurátor	2

psycholog, rodinný terapeut	3
někdo jiný, jiná událost - vypsát	0

Testování hypotézy č.1 – „Záškoláctví bývá často odhaleno a následně jsou použita přiměřená existující opatření.“

Z priznaného počtu 12 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 6. tříd ZŠ bylo záškoláctví odhaleno v pouhých **2 případech (16,66 %)**.

Z priznaného počtu 31 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 9. tříd ZŠ bylo záškoláctví odhaleno v **21 případech (67,74 %)**.

Ve výzkumném vzorku žáků 6. tříd ZŠ byla hypotéza č. 1 falsifikována (pozn.: je zřejmá souvislost tohoto zjištění se skutečností, že žádný z respondentů se nedopustil záškoláctví přesahujícího jeden školní den).

Ve výzkumném vzorku žáků 9. tříd ZŠ byla hypotéza č. 1 verifikována.

Testování hypotézy č. 2 – „Záškoláctví probíhá pod vlivem nevhodných vrstevníků či starších kamarádů.“

Z priznaného počtu 12 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 6. tříd ZŠ uvedlo **9 respondentů (75 %)**, že iniciátorem jejich záškoláctví byl spolužák či kamarád.

Z priznaného počtu 31 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 9. tříd ZŠ uvedlo **19 respondentů (61,29 %)**, že iniciátorem jejich záškoláctví byl spolužák, kamarád či přítel(kyně).

Ve výzkumném vzorku žáků 6. i 9. tříd ZŠ byla hypotéza č. 2 verifikována.

Testování hypotézy č. 3 – „K záškoláctví se obvykle vážou další sociálně-patologické jevy.“

Z priznaného počtu 12 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 6. tříd ZŠ priznali **3 respondenti (25 %)**, že kouřili tabákové cigarety.

Z přiznaného počtu 31 případů záškoláctví ve výzkumném vzorku žáků 9. tříd ZŠ přiznalo **10 respondentů (32,25 %)**, že kouřili tabákové cigarety, **5 respondentů (16,12 %)** pít alkoholu a **2 respondenti (16,66 %)** užívání drog. Varovná je také skutečnost, že 9 žáků (29,03 %) hrálo za školou hry na počítači, což svědčí o způsobu trávení volného času dětmi a mládeží.

Ve výzkumném vzorku žáků 6. tříd ZŠ byla hypotéza č. 3 falsifikována.

Ve výzkumném vzorku žáků 9. tříd byla hypotéza č. 3 verifikována.

Testování hypotézy č. 4 – „Záškoláctví se dopouštějí častěji chlapci než dívky.“

Z výzkumného vzorku 110 žáků 6. tříd ZŠ se záškoláctví dopustilo (respektive se k němu přiznalo) **12 žáků**, z čehož se jednalo o **10 chlapců (83,33 %)**, a **2 dívky (16,66 %)**.

Z výzkumného vzorku 120 žáků 9. tříd ZŠ se záškoláctví dopustilo (respektive se k němu přiznalo) **31 žáků**, z čehož se jednalo o **21 chlapců (67,24 %) a 10 dívek (32,25 %)**.

Pro podporu hypotézy jsem využil také rejstříků vedených OSPOD Městského úřadu ve Znojmě. V následujícím přehledu uvádím počet případů OSPOD řešených v jednotlivých kalendářních letech v časovém úseku 2007-2011, přičemž v každém roce zjištěný celkový počet případů jsem rozdělil na případy záškoláctví, kterých se dopustili chlapci a dívky:

kalendářní rok	celkový počet případů	z toho chlapců	z toho dívek
2007	28	18	10
2008	24	14	10
2009	15	8	7
2010	44	27	17
2011	31	19	12

Počet případů záškoláctví zjištěných výzkumem byl vyšší u chlapců než u dívek ve výzkumném vzorku v 6. i 9. třídách ZŠ, rovněž v rejstříku OSPOD v letech 2007-2011.

Hypotéza č. 4 byla verifikována.

Další dotazníkovým šetřením zjištěné poznatky:

- více než polovina respondentů, kteří přiznali záškoláctví, je vychovávána v neúplných či doplněných rodinách
- více než polovina respondentů, kteří přiznali záškoláctví, ne vychází nejlépe s rodiči
- záškoláctví nejčastěji kryjí rodiče
- největší vliv na upuštění od záškoláctví mají rodiče a pedagogičtí pracovníci školy

5.2. Výsledky a vyhodnocení kvalitativního výzkumu - kasuistik

K tomuto vyhodnocení je nutné zdůraznit, že se jedná o subjektivní výzkum, ovlivněný subjektivitou výzkumníka. Ačkoli, jak jsem předeslal, byly mnou vybrány kasuistiky obsahující různé typy záškoláctví, nejde o reprezentativní vzorek.

Ze zpracovaných kasuistik jednoznačně vyplývá zásadní vliv rodiny - osobností rodičů, stylu výchovy, socio-ekonomické úrovně rodiny, užšího i širšího rodinného prostředí - na danou problematiku. Rodiče simplexní, neuznávající hodnotu vzdělání, zanedbávající styl výchovy, problematické rodinné vztahy, to vše nastavuje podmínky pro vznik záškoláctví a pochopitelně i jiných sociálních patologií.

Dalším zjištěním je nedostatečně realizovaná úloha školy při podchycení a korekci záškoláctví, nejprve se zákonnými zástupci a následně s OSPOD. Přitom poměrně dobrý návod k postupu je zpracován v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně-patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. Vedení mnohých škol, výchovní poradci a třídní učitelé se často podle této doporučené právní normy, jejímž smyslem je nastolit jednotný postup vůči záškoláctví, neřídí a tolerují i rozsáhlou neomluvenou absenci. Pokud už se situace stává neúnosnou (např. se blíží

konec školního roku či termín kontroly Českou školní inspekcí), kontaktují pedagogové z některých škol OSPOD za stavu, kdy neomluvené hodiny se již počítají na stovky a požadují striktně okamžité řešení situace. Nepřipouštějí diskusi o povinnostech školy a v případě nevyhovění – a ono skutečně nejde „mávnout kouzelnou hůlkou“ a dát do pořádku to, co bylo masivně a dlouhodobě zanedbáno – věc řeší stížnostmi.

Z kasuistik je zřejmé i to, že záškoláctví je často jakousi „průchozí sociální patologií, deviací“ a vede děti k jiným společensky závažnějším a škodlivějším poruchám chování – zneužívání návykových látek, předčasnému těhotenství a přestupkově či trestně postižitelnému jednání. (V této práci se věnuji žákům základních škol, ale z mé činnosti na OSPOD mám poznatek, že u dětí středoškolského věku dochází k trestné činnosti velmi často v době „za školou“, přičemž se jedná zejména o trestné činy proti majetku.)

Dalším zjištěním je skutečnost, že větší význam při řešení záškoláctví sehrává represe (tedy uložení pokuty, trestní řízení) či hrozba represí, než sociální práce, kdy i intervence OSPOD vedená cestou „laskavého domlouvání a přesvědčování“ a zajištěním služeb odborných pedagogicko-psychologických institucí, bývá mnohdy zcela neúčinná. Velká část záškoláků však pochopí, že způsobí velké problémy svým rodičům a je přístupná domluvě. Pro mnohé zákonné zástupce je hrozba pokutou či její udělení školským správním orgánem silnou motivací ke změně přístupu. Finanční postih bývá pro rodiny v nedobré ekonomické situaci citelným trestem. Na druhé straně někteří rodiče, kteří jsou problematickými, simplexními osobnostmi, nerespektujícími nastavená pravidla, nereagují ani na represí - viz. v kasuistikách popsané případy opakovaného odstíhání rodiče pro trestný čin ohrožování výchovy dětí, které neměly žádoucí efekt.

U etnických cizinců (v našem regionu zejména vietnamské a mongolské národnosti) dochází při řešení záškoláctví ke střetu odlišných kulturních vzorců, kdy tito cizinci mají odlišný postoj k životu i smrti, a tedy i k chápání významu vzdělání. Problém představuje uzavřenost komunity, jazyková bariéra, neznalost naší legislativy, sociální izolovanost, nedůvěra k institucím jako takovým, jakož i obava z možného vyhoštění v případě trestního řízení.

5.3. Zjištěné příčiny záškoláctví

Dotazníkovým šetřením jsem zjistil následující příčiny záškoláctví:

Výzkumný vzorek žáků 6. tříd ZŠ, celkem 12 případů záškoláctví:

- *strach ze zkoušení, písemky – 8 respondentů (66,66 %)*
- *obava z učitele – 1 respondent (8,33 %)*
- *přání udělat si příjemný, volný den – 3 respondenti (25%)*

Výzkumný vzorek žáků 9. tříd ZŠ, celkem 31 případů záškoláctví:

- *strach ze zkoušení, písemky – 9 respondentů (29,03 %)*
- *strach ze spolužáků – 1 respondent (3,22 %)*
- *obava z učitele - 3 respondenti (9,67 %)*
- *schválnost vůči rodičům – 1 respondent (3,22 %)*
- *přání udělat si příjemný, volný den – 17 respondentů (54,83 %)*

Je možné shrnout, že strach a obavy ze školního prostředí, kde je nutné plnit nepříjemné povinnosti, kde hrozí obdržení nepěkného známkového ohodnocení či kázeňské poznámky, kde žák vstupuje do interakce s často neoblíbeným pedagogem, představují významný důvod záškoláctví v obou věkově odlišných výzkumných vzorcích. U více než poloviny žáků-záškoláků z 9. tříd se výrazně uplatňuje jednoduchý motiv – touha po příjemném, volném dnu bez povinností, bez omezování. Tato příčina souzní s filozofií řady dnešních mladých lidí - „užijvej dne, nic neřeš, bav se, ono všechno nějak dopadne“. Schválnost vůči rodičům uvedl jako příčinu záškoláctví pouhý jeden respondent. Tento dříve tradiční důvod, jakási vzpoura proti autoritám reprezentovaným v osobách rodičů, není v dnešní době aktuální. Mladí lidé nemají vůči čemu se bouřit a čemu odporovat, vždyť téměř „vše je dovoleno“. A když je situace vážná, bývá to mnohdy právě rodič, který ve snaze eliminovat možné problémy se státní mocí, záškoláctví svého dítěte, či jiný jeho poklesek, kryje...

ZÁVĚR – MOŽNOSTI ŘEŠENÍ ZÁŠKOLÁCTVÍ

V závěru své diplomové práce mohu konstatovat, že všechny stanovené cíle jsem naplnil. První, teoretická část práce poskytuje vcelku rozsáhlý teoretický přehled o problematice – je zde probrán historický vývoj povinné školní docházky na území dnešní České republiky a s ní související legislativa, vysvětleny pojmy záškolák, záškoláctví, včetně etymologie těchto výrazů, dále je v práci definováno záškoláctví podle různých autorů, popsány jeho typy, rozebrány příčiny záškoláctví, jeho prevence a možnosti řešení.

Provedeným výzkumem, který obsahuje druhá, praktická část práce, jsem získal podklady pro splnění hlavního cíle diplomové práce – ověření nejčastějších příčin záškoláctví, jakož i cílů vedlejších – popsání dalších sociálně-patologických jevů doprovázejících záškoláctví a porovnání četnosti výskytu záškoláctví u chlapců a u dívek.

V závěrečné části kriticky hodnotím a diskutuji účinnost možností řešení záškoláctví: Provedeným výzkumem jsem ověřil z výkonu mé bývalé profese kurátora pro děti a mládež fakt, že odborní pracovníci škol v mnoha případech neumějí nebo nechtějí se tímto problémem racionálně a efektivně zabývat. Nevyužívají příslušného metodického pokynu, který podává návod k postupu. Vedení některých škol nemá zájem, aby jejich škola byla spojována s výskytem masivního záškoláctví, takže jej kryje do doby, než je situace neudržitelná – mnohdy dodatečným omlouváním, které školské předpisy vůbec neumožňují – a již velmi obtížně se dosahuje nápravy. Opačným extrémem je vyžadování součinnosti např. od OSPOD „předčasně“, kdy škola vůbec nevyužije svých možností a neplní své jednoznačně nastavené povinnosti (příklad: dítě jeden den nepřijde do školy, třídní učitel se nedovolá rodičům a následuje požadavek, aby kurátor věc vyřešil). Situace by se mohla zlepšit tím, že by ve funkcích výchovných poradců pracovali pedagogové s kvalifikací sociálního pedagoga, kteří změní školami zažitý a přežitý přístup k problematice. Další problém představují časté změny obsazení funkcí výchovných poradců, na vesnických školách k nim dochází prakticky v každém školním roce.

Jako velmi neúčinné se pro děti-záškoláky z problémových a dysfunkčních rodin jeví kázeňské tresty, které nemají pro tyto děti u jejich rodičů žádnou nebo minimální adekvátní odezvu. Takový záškolák se uděleným důtkám a snížením stupňům z chování někdy přímo vysmívá. Vše souvisí s hodnotami sdílenými v rodině, často také s nutností řešit existenční záležitosti, kdy školní docházka se stává druhořadou.

Naopak účinné ve vztahu k rodičům jsou často sankce přestupkové, tedy pokuty. Bohužel v důsledku vedou ke snížení životních úrovní rodin záškoláků, a tedy i všech dětí v nich žijících, přičemž tyto rodiny i před finančním postihem mají nízkou socio-ekonomickou úroveň. V mnohých případech je neúčinný postih trestní, jehož význam, v případě odsouzení rodiče k výkonu trestu odnětí svobody podmíněně odloženým na určitou dobu, nebývá simplexním rodičem pochopen a není proto motivací ke změně jeho chování.

Za velmi problematické řešení považuji soudní nařízení ústavní výchovy, které je odůvodněné pouze v případech, kdy záškoláctví doprovázejí další výrazné sociální deviace. Umístění „pouhého“ záškoláka do dětského domova se školou, kde výkon ústavní výchovy vykonávají svěřenci nediferencovaní podle závažnosti sociálních deviací, je kontraproduktivní a vede mnohdy k „zdeviování“ záškoláka. Řešení představuje dle mého názoru zvýšení počtu středisek výchovné péče, která by vykonávala alespoň poradenskou intervenci, ve všech regionech. Umístění záškoláka na internátní pobyt či jeho dojíždění s rodičem k ambulantnímu kontaktu je v současnosti usnadněno možností poskytnutí mimořádné okamžité pomoci, která kryje finanční náklady.

V našem regionu poskytuje Oblastní charita Znojmo službu „Rodinný sociální asistent“ určenou rodinám s dětmi, nacházejícími se v tíživé životní situaci. Do rodiny pravidelně dojíždějící sociální asistent vede rodiče k tomu, aby řešili svou situaci, pomáhá jim při prosazování jejich práv a oprávněných zájmů, snaží se děti zapojit do volnočasových aktivit a nastavit jim denní režim, přičemž věnuje pozornost i pravidelnosti docházky dětí do školy a jejich školní přípravě. Účinnost této služby s ohledem na záškoláctví není dosud vyhodnocena. Pozitivním se však jeví nedirektivní přístup rodinného asistenta, který je rodinou lépe vnímán než sociální pracovník (např. kurátor pro děti a mládež) s určitou mírou kontrolní pravomoci.

Program „Pět P“ začíná v našem regionu realizovat Dobrovolnické centrum ADRA Znojmo, které je součástí mezinárodní nepolitické humanitární organizace Adventist Development and Relief Agency.

Zásadní pro prevenci a řešení záškoláctví je celou mou diplomovou prací prolínající fakt, že nestačí pracovat pouze s dítětem, které se záškoláctví dopouští, ale s celou rodinou. Problémovým a dysfunkčním rodinám je třeba poskytovat komplexní péči, pomoc a podporu a to prakticky biodromálně. Taková sociální práce je pro ty, kteří ji vykonávají, náročná po psychické i fyzické stránce. Často bývá neúčinná a nepřináší sociálním pracovníkům ani minimální „odměnu“ ve formě uspokojení altruistických potřeb.

Mnou zpracovanou diplomovou prací chci, po případném obhájení, poskytnout k využití jako teoretický pomocný materiál pro všechny sociální pracovníky a pedagogy, kteří se profesně záškoláctvím v našem regionu zabývají.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní normy:

Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In Sbíрка zákonů České republiky. 1999, částka 111, s. 7662-7681.

Československo. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963, o rodině. In Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky. 1963, částka 053, s. 339-349.

Česko. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In Sbíрка zákonů České republiky. 2004, částka 190, s. 10325-10344.

Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In Sbíрка zákonů České republiky. 2009, částka 011, 354-464.

Česko (Československo). Zákon č. 200 ze dne 17. května 1990 o přestupcích (přestupkový zákon). In Sbíрка zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1990, částka 035, s. 810-826.

Česko. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In Sbíрка zákonů České republiky. 2002, částka 048, 2978-2991.

Česko (Československo). Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 291 ze dne 14. června 1991 o základní škole. In Sbíрка zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1991, částka 053, s. 1243-1248.

Česko. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. In Věstník MŠMT sešit 3/2007.

Česko. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 20 006/2007-51 k primární prevenci sociálně-patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. In Věstník MŠMT sešit 1/2005.

Knihy:

Bakošová, Z.: Sociální pedagogika ako životná pomoc. – Public promotion s.r.o., Bratislava, 2008, ISBN 978-80-969944-0-3

Čáp, J.: Psychologie mnohostranného vývoje člověka. – SPN, Praha, 1990, ISBN 80-04-22967-0

Čepička, J.: Dětská psychiatrie pro speciální pedagogy. – SPN, Praha, 1981.

Gillernová, I. & kol.: Psychologické aspekty změn v české společnosti – člověk na přelomu tisíciletí. – Grada Publishing, Praha, 2011.

Hučík, J. & Hučíková, A.: Kasuistika v sociální práci. – VŠZ a SP sv. Alžbety, Bratislava, 2009.

Jedlička, R & Kořa, J.: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. – Karolinum, Praha, 1998, ISBN 80-7184-555-8

Klíma, P. & Klíma, J.: Základy etopedie. - PF UK, Praha, 1978.

Kolář, M.: Bolest šikanování. – Portál, Praha, 2001, ISBN 80-7367-014-3

Kraus, B. & Sýkora P.: Sociální pedagogika. – IMS Brno, Brno 2009.

Kyriacou, Ch.: Řešení výchovných problémů ve škole. – Portál, Praha, 2005.

Lašek, J.: Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. – Gaudeamus, Hradec Králové, 2007, ISBN 978-80-7041-699-2

Matějček, Z.: Dítě a rodina v psychologickém poradenství. – SPN, Praha, 1992, ISBN 80-04-25236-2

Matějček, Z.: Co děti nejvíce potřebují. – Portál, Praha, 2007, ISBN 978-80-7367-272-0

Mühlpachr, P. & kol.: Sociální pedagogika II. – IMS Brno, Brno 2011.

Petrovskij, A. V. & kol: Vozrastnaja i pedagogičeskaja psihologija. – Prosveščeniye, Moskva, 1973.

Průcha, J. & kol.: Pedagogický slovník. – Portál, Praha, 2009.

Radvan, E. & Vavřík, M.: Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. – IMS Brno, Brno 2009.

Sharry, J.: Řešíme problémy s výchovou dětí a dospívajících. – Computer Press, Brno, 2006, ISBN 80-251-1298-0

Střelec, S. (ed.): Studie z teorie a metodiky výchovy. – Katedra pedagogiky pedagogické fakulty MU, 2004, ISBN 80-7178-678-0

Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese. – Portál, Praha, 1999, ISBN 80-7178-678-0

Vágnerová, M. & kol.: Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy. - SPN, Praha, 1988.

Vágnerová, M. & kol.: Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. - Karolinum, Praha, 2005.

Veselovský Z.: Dobyťí Troje aneb nejen sloni mají paměť. – ISV nakladatelství, Praha, 1995.

Vocílka, M. & kol.: Stav a příčiny záškoláctví na zvláštních školách - SPN, Praha, 1998.

Časopisy, sborníky, metodické materiály:

Dosoudilová, K. & Janská, I.: Terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách. In: Wedlichová, I.: Terénní sociální práce v praxi.- Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, 2008.

Franclová, M.: Proč nejsou děti ve škole šťastné? – Psychologie dnes, Portál, Praha, 7/2003.

Hellebrandová, K.: Dítě na útěku. In: Lovasová, L. & Hanušová, J.: Děti a jejich problémy – sborník studií. – Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005.

Klimeš, J.: Rozvody, nestabilní rodina a důsledky pro dítě – metodický materiál. – Vzdělávací centrum Jihlava s.r.o., Jihlava, 2012.

Internetové zdroje:

Anonymus: Záškoláctví.

Dostupné na: <http://WWW.ostrovzl.cz/prevence/zaskolactvi/>

Anonymus: Záškoláctví jako jeden ze sociálně patologických jevů.

Dostupné na: <http://dilka.fswb.cz/studentf/seminarky/sociologie/socs2.html>

Anonymus: Záškoláctví-podněty pro práci vychovatele s dítětem, které chodí za školu.

Dostupné na: <http://www.prevence-praha.cz/zaskolactvi>

Anonymus: Český text Všeobecné deklarace lidských práv.

Dostupné na: www.osn./dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf

Anonymus: What is truancy?

Dostupné na:

www.schoolengagement.org/TruancyPreventionRegistry/Admin/Resources/40.pdf

Anonymus: Minimální preventivní program.

Dostupné na: <http://www.poradenskecentrum.cz//mpp.php>

Čiperová, A.: Minimální preventivní program pro školní rok 2010-2011.

Dostupné na: www.zsklenci.cz

GAVORA, Peter a kol. 2010. Elektronická učebnica pedagogického výskumu. online.

Bratislava: Univerzita Komenského, 2010 dostupné z: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978-80-223-2951-4.

Hrušková, Z.: Záškoláctví a záškoláci.

Dostupné na: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv>.

Krejbičová, A.: Zavedení povinné školní docházky v habsburské monarchii 1774.

Dostupné na: http://www.crg.cz/-historie/referaty/18-stoleti/skolni_dochazka.htm

Sheslow, D.: Mündhausen By Proxy Syndrome.

Dostupné na: www.unieotcu.cz/mundhausenuvsyndrom.doc.

Svobodová, L.: Záškoláctví a jeho skryté formy.

Dostupné na: <http://www.lzsbr.cz/poradenstvi/skolni-psycholog/>

Veškrnová, B.: Záškoláctví – tradiční jev.

Dostupné na:

<http://www.zskola.cz/zkedu/socialnepatologickejevyajejichprevence/zaskolactvi/>

Vodáková, J.: Krátce z historie základního školství.

Dostupné na: <http://www.eurydice.org>

Vodáková, J.: Záškoláctví.

Dostupné na: <http://www.eurydice.org>

Zarzycká, K.: Jak rozpoznat notorické záškoláctví od školní fobie?

Dostupné na: <http://www.novinky.cz/zena/zdravi/>

Zarzycká, K.: Školy řeší prázdné lavice, záškoláctví často kryjí rodiče.

Dostupné na: <http://www.novinky.cz/zena/deti/>

SEZNAM PŘÍLOH

1) Doporučený vzor záznamu o pohovoru o neomluvené nepřítomnosti žáka

(zdroj: Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví)

2) Doporučený vzor zápisu z výchovné komise

(zdroj: Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví)

3) Doporučený vzor oznámení o zanedbávání povinné školní docházky

(zdroj: Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví)

4) Fotografická dokumentace lokalit se zjištěným opakovaným výskytem záškoláků ve městě Znojmě - nahoře: městský park, opravená část městských hradeb, - dole: zákoutí na sídlišti za OD Kaufland

(zdroj: foto autora)

Příloha č. 1.

Doporučený vzor záznamu o pohovoru o neomluvené nepřítomnosti žáka

Záznam o pohovoru
o neomluvené nepřítomnosti žáka

Jméno žáka /žákyně:
Datum narození:
Bydliště:
Škola – třída – ročník:

Zákonní zástupci žáka navštívili školu: - na vyzvání - z vlastního zájmu

Účastníci pohovoru (jméno a prac. zařazení):

Stanovisko výchovného poradce:

Zápis z pohovoru:

Závěry pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry pohovoru.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum: Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy: Podpis třídního učitele / učitelky:

Příloha č. 2

Doporučený vzor zápisu z výchovné komise
Zápis z výchovné komise k řešení neomluvené nepřítomnosti žáka

Jméno žáka /žákyně:

Datum narození:

Bydliště:

Škola – třída - ročník:

Účastníci jednání: zákonní zástupci žáka

třídní učitel

výchovný poradce

vedení školy

kurátor sociálně-právní ochrany dětí

školní metodik protidrogové prevence

zástupce rady školy

ostatní

Předmět jednání:

Výchovná opatření:

Zapsal/a/:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry tohoto jednání.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum: Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy: Podpis ředitele / ředitelky školy:

Příloha č. 3

Doporučený vzor oznámení o zanedbání školní docházky

Přestupková komise obce či městské části v..... oznámení o zanedbání školní docházky

Žák/žákyně: _____ Bydliště: _____
R.Č.: _____ Ročník: _____
Rok školní docházky: _____
Počet zameškaných hodin celkem: _____ Dítě je ve výchově: _____
Z toho neomluveno: _____
Jedná se o záškoláctví: a)jednorázové 1) zákon. zástupců: a)obou rodičů
b)opakované b) pouze otce
c) pouze matky
2) ostatní: _____
.....

Zákonný zástupce: _____ Bydliště/sídlo: _____

Zaměstnavatel: _____
Zákonný zástupce: _____ Bydliště/sídlo: _____

Zaměstnavatel: _____

Opatření k řešení záškoláctví přijatá školou:

1/ Ve věci neomluvené absence byli dne.....zákonní zástupci žáka písemně pozváni k návštěvě školy.

2/ Pohovor se zákonnými zástupci žáka se konal dne

3/ Ve spolupráci třídního učitele s lékařem byla ověřena fakta (věrohodnost omluvenky, porušování léčebného řádu apod.).

4/ Výchovným poradcem bylo zpracováno vyjádření k případu záškoláctví.

5/ Vzhledem k pokračujícímu záškoláctví žáka byli dne.....zákonní zástupci písemně pozváni do školy na jednání výchovné komise.

6/ Jednání výchovné komise se konalo dne

7/ Záškoláctví přesáhlo (25)..... neomluvených hodin a pokračuje. Oznamuje se jako přestupek na Školskou přestupkovou komisi

.....
Poznámka: _____
.....
.....

Datum třídní učitel/učitelka ředitel/ředitelka razítko školy

Přílohy: podklady k jednání Školské přestupkové komise

1. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka k návštěvě školy
2. Kopie zápisu z pohovoru se zákonnými zástupci žáka
3. Písemné vyjádření výchovného poradce
4. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka na jednání výchovné komise
5. Kopie zápisu z jednání výchovné komise

Příloha č. 4

